

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

***Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства
імені Костянтина Нємця***

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЕМЕЦЬ

«_____» _____ 2025 р.

**РОЛЬ ТЕАТРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ У ФОРМУВАННІ ТУРИСТИ-
ЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконала: студентка 4 курсу, групи ГЕ-41
спеціальності 106 «Географія»

ОПП «Економічна, соціальна географія
та регіональний розвиток»

Носова Мілена Сергіївна

Науковий керівник:

к. геогр. н., доцент Ключко Людмила Василівна

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ

Секретар ЕК Олена ПЕДЬ

«_____» _____ 2025 р.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	6
1.1. Поняття та сутність театрального туризму як напряму куль- турно-пізнавального туризму	6
1.2. Класифікація форм театрального туризму та їх характери- стика	11
1.3. Зарубіжний досвід розвитку театрального туризму: огляд і висновки для України	14
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕА- ТРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	21
2.1. Історико-культурні передумови становлення театрального ту- ризму в Україні	21
2.2. Географія театрів, фестивалів та культурно-мистецьких подій у регіонах України	23
2.3. Роль основних центрів театрального туризму	30
2.4. Аналіз туристичної привабливості театральних подій: прик- лади успішних практик	38
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	42
3.1. Основні проблеми та бар'єри розвитку театрального туризму в регіонах України	42
3.2. Можливості інтеграції театрального туризму в регіональні туристичні стратегії	50
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах посткризової трансформації туристичної галузі України особливого значення набуває розвиток культурно-пізнавальних форм туризму, які сприяють не лише економічному зростанню, а й збереженню національної ідентичності. Одним із таких напрямів є театральний туризм – форма культурного туризму, що охоплює відвідування театрів, фестивалів, гастрольних вистав та інших мистецьких подій.

Регіони України мають значний потенціал для розвитку театального туризму завдяки розгалуженій мережі театрів, національних і локальних театральних традицій, а також унікальним культурно-історичним ресурсам. Проте цей вид туризму залишається недостатньо дослідженим і не повною мірою реалізованим у туристичній практиці, особливо в контексті регіонального розвитку.

В умовах зростання інтересу до культурного відновлення територій, інтеграції України у європейський культурний простір, а також потреби формування конкурентоспроможних туристичних продуктів на внутрішньому та міжнародному ринку, вивчення ролі театального туризму у формуванні туристичного потенціалу регіонів набуває особливої актуальності.

Мета роботи - проаналізувати та визначити роль театального туризму як складової культурно-пізнавального туризму у формуванні туристичного потенціалу регіонів України, визначити його географічні особливості та окреслити перспективи розвитку.

Враховуючи мету, нами було сформульовано *завдання роботи*:

- розглянути теоретичні основи дослідження театального туризму: визначити зміст поняття, охарактеризувати його особливості, види та місце у системі культурно-пізнавального туризму;
- проаналізувати фактори, що впливають на формування та розвиток театального туризму в Україні в контексті регіонального розвитку;

- охарактеризувати просторову диференціацію театрального туризму в Україні: визначити основні осередки театральної активності, проаналізувати географію театрів, фестивалів та інших профільних заходів;
- дослідити приклади функціонування театрального туризму в окремих регіонах України та визначити їхній внесок у розвиток туристичного потенціалу;
- виявити проблеми та бар'єри розвитку театрального туризму, а також визначити перспективні напрями його активізації у системі регіонального туристичного планування.

Виходячи з мети та поставлених завдань, *об'єктом дослідження* виступає театральний туризм як складова культурно-пізнавального туризму, а *предметом дослідження* – географічні особливості розвитку театрального туризму та його роль у туристичному потенціалі регіонів України.

Методи дослідження. У процесі підготовки та написання кваліфікаційної роботи бакалавра було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дали змогу всебічно проаналізувати функціонування театрального туризму та його роль у формуванні туристичного потенціалу регіонів України.

Системно-структурний підхід застосовувався для розгляду театрального туризму як складової частини культурно-пізнавального та подієвого туризму, інтегрованої у соціокультурний та економічний простір регіону, з урахуванням її компонентів, ієрархії, зв'язків з іншими видами туризму та впливу на місцеву ідентичність.

Літературно-аналітичний метод дозволив опрацювати наукову літературу, монографії, фахові публікації українських та зарубіжних дослідників, аналітичні звіти, нормативно-правову базу та інформаційні ресурси, з метою з'ясування дефініції театрального туризму, його типології, структури, тенденцій розвитку як в Україні, так і за кордоном.

Географічний метод було використано для аналізу територіальних особливостей театрів, фестивалів і театральних подій, а також для виявлення прос-

торових закономірностей формування центрів театрального туризму на прикладі окремих регіонів України.

Графічний та картографічний методи застосовувалися для візуалізації зібраної інформації – картосхем, діаграм, що відображають регіональну специфіку розвитку театрального туризму тощо.

Порівняльно-географічний метод дав змогу зіставити український досвід розвитку театрального туризму з практиками інших країн, визначити спільні риси, унікальні відмінності та потенційні напрями адаптації успішних моделей в українських умовах.

Інформаційна база. Інформаційну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячені питанням культурного і подієвого туризму, театрального мистецтва та регіонального розвитку. Використано матеріали Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), ЮНЕСКО, звіти Державного агентства розвитку туризму України, Міністерства культури та інформаційної політики, Держстату України.

Також проаналізовано офіційні сайти театрів і фестивалів, туристичні портали (Visit Ukraine, Karabas, Concert.ua), грантові проекти Українського культурного фонду, House of Europe, Goethe-Institut, а також публікації ЗМІ та інтерв'ю з фахівцями галузі. Такий підхід дозволив сформувати цілісне уявлення про сучасний стан і перспективи театрального туризму в Україні.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (який налічує 167 позицій), додатків, а також ілюстрована таблицями, схемами та картографічними матеріалами. Загальний обсяг роботи складає 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття та сутність театрального туризму як напрямку культурно-пізнавального туризму

У сучасному суспільстві туризм виступає важливим соціально-економічним і культурним явищем, що впливає як на розвиток територій, так і на формування особистості. Для спільноти туризм є інструментом інтеграції, міжкультурного діалогу, збереження і популяризації національної спадщини, а для індивіда – засобом саморозвитку, освіти, духовного збагачення, розширення світогляду. Особливо це стосується культурно-пізнавального туризму, який сприяє глибшому розумінню історії, культури, мистецтва та традицій інших народів, формуючи повагу до культурного розмаїття та усвідомлення власної ідентичності.

За структурою міжнародного туризму культурно-пізнавальний туризм займає одне з провідних місць, поступаючись лише відпочинковому (рекреаційному) туризму за обсягами попиту. Згідно з оцінками Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), до 40% усіх міжнародних подорожей мають культурно-пізнавальну мотивацію, при цьому в країнах з багатою історико-культурною спадщиною цей показник може бути ще вищим. Це свідчить про його значну роль у глобальній туристичній індустрії та підтверджує важливість культурно-пізнавального туризму як одного з провідних напрямів сучасного туризму [153; 148]

У межах цього напрямку формується ціла низка спеціалізованих видів туризму, зокрема музейний, архітектурний, паломницький, етнографічний, гастрономічний, фестивальний та театральний туризм.

У структурі сучасного туризму дедалі більшого значення набувають альтернативні й культурно-орієнтовані його форми, серед яких чільне місце посідає *театральний туризм*. Це один із напрямів *культурно-пізнавального туризму*, що формується на перетині туризму, мистецтва, креативної індустрії та по-

дієвої діяльності. Саме театральний туризм як один із різновидів культурно-пізнавального туризму об'єднує елементи подорожі з емоційним і духовним досвідом, заснованим на сприйнятті мистецтва в його сценічному, живому виставі.

Так, поняття *культурного* або *культурно-пізнавального туризму* набуло значного поширення у другій половині ХХ століття у зв'язку з посиленням інтересу до нематеріальної спадщини, культурної ідентичності та міжкультурного діалогу. У документах міжнародних організацій – ЮНЕСКО та ICOMOS – наголошується на впливі культурного туризму на популяризацію культурної спадщини, розвиток місцевих громад та підвищення освітнього рівня населення. Визнання культурного туризму як окремого напрямку з власними характеристиками і функціями відображено, зокрема, в *Хартії культурного туризму ICOMOS (1976)*, а також у матеріалах Всесвітньої конференції з культурної політики MONDIACULT (1982), де було окреслено значення культури для сталого розвитку [150; 116]. Попри відсутність прямого терміну «культурно-пізнавальний туризм», саме тоді було зафіксовано зростання його ролі як засобу освіти, міжкультурного обміну та формування ціннісних орієнтирів суспільства.

У сучасному науковому світі *культурно-пізнавальний туризм* розглядається як багатогранне соціокультурне явище, що сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини, формуванню міжкультурного діалогу, а також стимулює розвиток регіонів. Згідно з визначенням Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), культурно-пізнавальний туризм – це тип туристичної діяльності, в якій основною мотивацією є пізнання, відкриття, досвід та споживання як матеріальних, так і нематеріальних культурних приваб і продуктів у туристичному напрямку. До таких приваб належать мистецтво, архітектура, історико-культурна спадщина, креативні індустрії, кулінарія, музика, мови, стиль життя, традиції й духовні цінності [152].

Термін «*культурно-пізнавальний туризм*» трактується багатьма дослідниками як одна з ключових форм не лише культурного, але й освітнього туризму,

що виконує просвітницьку функцію. За спостереженнями С. П. Кузика, такий туризм дозволяє глибше пізнати історико-культурні реалії території, впливає на формування у туриста історичної пам'яті та культурної свідомості, а також підтримує соціальну згуртованість [26].

Культурно-пізнавальний туризм, за визначенням О. О. Любіцевої, охоплює подорожі з метою ознайомлення з історико-культурною спадщиною, традиціями, мистецтвом, стилем життя місцевого населення, і тісно пов'язаний із відвідуванням музеїв, театрів, фестивалів тощо [37]. Театральний туризм, відповідно, є одним із його підвидів, який концентрується навколо подорожей з метою відвідування театральних вистав, гастролей, фестивалів, театральних шкіл, архітектурних пам'яток, пов'язаних із театральним мистецтвом.

У навчальному посібнику «Географія туризму» С. П. Кузик розглядає *культурно-пізнавальний туризм* як важливий напрямок туристичної діяльності, що сприяє ознайомленню з культурними цінностями, історичними пам'ятками та традиціями різних народів [26]. Він підкреслює, що цей вид туризму має значний вплив на формування світогляду туристів, розвиток міжкультурного діалогу та збереження культурної спадщини. Культурно-пізнавальний туризм, за С.П. Кузиком, є одним із ключових чинників розвитку туристичної привабливості регіонів, оскільки він стимулює інтерес до історико-культурних ресурсів та сприяє їх популяризації [26].

Кузик С. також зазначає, що *культурно-пізнавальний туризм* охоплює різноманітні форми, включаючи відвідування музеїв, театрів, архітектурних пам'яток, участь у фестивалях та інших культурних заходах. Це дозволяє туристам глибше зануритися в культуру та історію відвідуваних місць, що, в свою чергу, сприяє розвитку туристичної інфраструктури та економіки регіонів.

Окрему увагу в структурі *культурно-пізнавального туризму* заслуговує фестивальний туризм, який в українських наукових джерелах розглядається як динамічна форма культурно-розважального туризму, що забезпечує активізацію туристичних потоків, формування туристичного іміджу територій та залучення інвестицій у розвиток культурної інфраструктури. О. О. Бейдик у співавторстві

з А. О. Гончаруком наголошує, що фестивалі як культурні події мають здатність перетворюватися на туристичні атракції, що поєднують мистецтво, традиції та комунікацію, формуючи тим самим платформу для промоції локальної культурної ідентичності [6; 7].

У цьому контексті театральні фестивалі розглядаються як важливий підтип подієвого туризму, що має потенціал до розвитку у вигляді спеціалізованого театального туризму, особливо у містах з розвиненою культурно-мистецькою інфраструктурою. Театральні заходи в рамках фестивального руху не лише приваблюють туристів, але й сприяють збереженню нематеріальної культурної спадщини та інтеграції регіонів у національний і міжнародний культурний простір. Театральні події створюють привід для подорожі, сприяють зростанню туристичного потоку у міжсезоння, підвищують привабливість міст та регіонів.

У міжнародній науковій практиці театральний туризм часто виокремлюється як специфічний напрям культурно-пізнавального туризму. Наприклад, Льюїс Сантамарта Еспунья визначає театральний туризм як форму туризму, пов'язану з відвідуванням вистав, гастролей, театральних фестивалів, історичних театрів і простору культурного діалогу. На його думку, такий вид туризму може бути як самодостатньою мотивацією поїздки, так і елементом комплексного культурного продукту міста чи регіону [134].

М. П. Мальська та І. І. Волошин у своїх дослідженнях підкреслюють, що *театральний туризм* набуває особливого значення у країнах з глибокими культурними традиціями і розвиненою театальною інфраструктурою, і може бути як самоцінною метою подорожі, так і доповненням до туристичних маршрутів [41].

В. Ф. Кифяк зазначає, що *театральний туризм* формує специфічний вид туристичного попиту, який часто має яскраво виражену регіональну та сезонну специфіку, вимагає високого рівня підготовки туристичного продукту, а також передбачає високу культурну мотивацію туристів [23].

В. Стафійчук розглядає *театральний туризм* як один із сучасних проявів урбаністичного туризму, що пов'язаний із відвідуванням культурних центрів, зокрема міст з розвиненою театральною традицією, і наголошує на важливості регіонального брендингу через театральні події [69].

Театральний туризм розглядається також як інструмент культурної дипломатії. У роботі сучасної дослідниці Маргарет Веррі наголошується, що театр і туризм є спорідненими формами комунікації, що створюють «втілені зустрічі» глядача з новою реальністю – символічною, історичною, національною. Театральні події, подорожі до театрів чи на фестивалі є каналом для передачі цінностей, наративів і міжкультурного розуміння [159; 160].

На думку ICOMOS (Міжнародної ради з охорони пам'яток та визначних місць), культурний туризм сприяє підвищенню обізнаності про потребу збереження спадщини, а театральні об'єкти (зокрема, історичні театри) самі по собі є об'єктами охорони та туризму [116].

У контексті розвитку міст і територій театральний туризм дедалі частіше інтегрується у стратегії культурного брендингу, підвищуючи впізнаваність дестинацій, зокрема у міжсезоння. Сантамарта Еспунья також вказує, що театральний туризм стимулює розвиток локальних економік, заохочуючи інвестиції в культуру й інфраструктуру [134.].

Крім того, театральний туризм виконує освітню функцію. Через драматичні, музичні чи експериментальні постановки турист має можливість не лише емоційного збагачення, а й інтелектуального пізнання, що сприяє формуванню критичного мислення, культурної чутливості та розширення світогляду [160].

Отже, зауважимо, що театральний туризм як складова культурно-пізнавального туризму вирізняється комплексністю впливу на індивіда та територію. Він є ефективним інструментом просування культурної ідентичності, урізноманітнення туристичного продукту і підвищення конкурентоспроможності регіонів. *Театральний туризм* можна визначити як організовану чи самостійну подорож з метою участі або споглядання театральних дійств – драматичних, музичних, експериментальних тощо – які мають культурну, естетичну і

подієву цінність для мандрівника або туриста. Його особливість полягає у синтезі емоційного, естетичного і пізнавального досвіду, що вирізняє його серед інших форм культурного туризму.

1.2. Класифікація форм театрального туризму та їх характеристика

Туризм класифікують за різними критеріями, такими як мета поїздки, географічне положення, організація та інше. Основні види туризму: рекреаційно-оздоровчий, розважальний, культурно-пізнавальний, діловий, спортивний, екотуризм, гастрономічний, тощо.

Згідно з Законом України «Про туризм», туризм класифікується за такими ознаками [19]:

- за метою подорожі (поділяється на культурно-пізнавальний, рекреаційний, спортивний, релігійний, діловий тощо);
- за способом організації (організований та неорганізований);
- за кількістю учасників (індивідуальний, груповий, сімейний);
- за тривалістю (короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий);
- за територіальним охопленням (внутрішній, в'їзний, виїзний).

У межах цієї класифікації **культурно-пізнавальний туризм** визначається як вид туризму, основною метою якого є ознайомлення з культурною спадщиною, історією, мистецтвом та традиціями певного регіону чи країни.

Культурно-пізнавальний туризм займає важливе місце в структурі туризму, оскільки сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини, розвитку міжкультурного діалогу та формуванню національної ідентичності. Він охоплює різноманітні форми, такі як *музейний, архітектурний, етнографічний, гастрономічний, фестивальний та театральний туризм*.

Згідно з дослідженням Тіни Орел Франк та Зорани Медаріћ, культурно-пізнавальний туризм включає в себе різні підвиди, зокрема театральний туризм, який розглядається як форма культурного туризму, що передбачає відвідування театральних вистав та інших пов'язаних з театральним мистецтвом заходів [127].

Театральний туризм є специфічною формою культурно-пізнавального туризму, що передбачає подорожі з метою відвідування театральних вистав, фестивалів, історичних театрів та інших пов'язаних з театральним мистецтвом заходів, участі в театральних подіях, фестивалях, відвідування вистав, музеїв театру, історичних місць і об'єктів, що мають відношення до театральної культури. Це форма духовного, естетичного та пізнавального досвіду, яка дозволяє туристу взаємодіяти з нематеріальною культурною спадщиною, глибше пізнавати культурну ідентичність регіону та водночас стимулює локальний розвиток. Він сприяє глибшому розумінню культури та мистецтва, а також стимулює розвиток туристичної інфраструктури в регіонах.

Театральний туризм охоплює широкий спектр активностей, серед яких:

- відвідування театрів та вистав – як у межах національних центрів (Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, Львівський театр імені Лесі Українки), так і у малих театрах з локальною ідентичністю;
- участь у театральних фестивалях – таких як *«Мельпомена Таврії»* (Херсон), *«ГогольFest»* (Київ та інші міста), *«Золоті ворота»* (Київ), які вже стали туристичними брендами і сприяють формуванню позитивного іміджу територій;
- тематичні екскурсії та ознайомлення з театральною спадщиною – відвідування музеїв театру (наприклад, Музей театрального, музичного та кіномистецтва у Києві), архітектурних пам'яток, пов'язаних із історією театру;
- освітній компонент – участь у театральних майстер-класах, акторських воркшопах, навчальних програмах, що поєднують туризм із набуттям нових знань та навичок;
- знайомство з локальною культурою через театр, зокрема вистави, що відтворюють місцевий фольклор, етнографічні особливості, мову та історію регіонів;

- підтримка креативних індустрій шляхом участі у заходах, які формують інфраструктуру незалежного театрального мистецтва (вуличні вистави, мобільні проєкти, сценічне мистецтво просто неба).

Згідно з дослідженнями, театральний туризм може бути класифікований за такими ознаками [2; 47; 67; :

- за формою організації поділяється на індивідуальний або груповий;
- за тривалістю виділяють короткостроковий (відвідування однієї вистави) або довгостроковий (участь у театральному фестивалі);
- за територіальним охопленням – внутрішній (в межах країни) або міжнародний (відвідування театрів за кордоном);
- за тематикою фестивальний туризм поділяється на класичний театр, сучасний театр, мюзикли, оперні вистави тощо.

За узагальненням досліджень Greg Richards & Wil Munsters [132; 133], театральний туризм можна класифікувати за такими критеріями:

- За формою організації:
 - ✓ *індивідуальний* – турист самостійно планує маршрут, обирає виставу;
 - ✓ *груповий* – організовані тури, пов’язані з певними подіями (фестивалі, гастролі, театральні форуми).
- За тривалістю подорожі:
 - ✓ *короткостроковий* – разове відвідування вистави чи події;
 - ✓ *довгостроковий* – тури на декілька днів (фестивалі, театральні маршрути, освітні програми).
- За територіальним охопленням:
 - ✓ *внутрішній туризм* – у межах регіону або країни (наприклад, театральний тур Київ–Львів–Харків);
 - ✓ *міжнародний туризм* – з виїздом за кордон (відвідування «West End» у Лондоні, «Comédie-Française» у Парижі, Віденської опери тощо).
- За жанрово-тематичною ознакою:
 - ✓ *драматичний театр* (традиційна сцена);
 - ✓ *музичний театр* (мюзикли, оперети, опера);

- ✓ *експериментальний театр* (альтернативна сцена, авангард);
- ✓ *вуличний театр* (вистави просто неба, перформанси, театр масок тощо).

Також, за класифікацією Orel Frank & Medaric [127], театральний туризм можна поділити за мотиваційними чинниками: пізнавальний, розважальний, професійний (актори, режисери, театральні критики), естетичний (пошук унікального мистецького досвіду).

Театральний туризм є важливою складовою *культурно-пізнавального туризму*, що сприяє глибшому розумінню культури та мистецтва, розвитку культурного потенціалу регіонів, збереженню та популяризації театального мистецтва, стимулює розвиток туристичної інфраструктури в регіонах, а також формуванню позитивного іміджу територій на національному та міжнародному рівнях.

Згідно з дослідженням Льюїса Сантамарти Еспунья, театральний туризм може бути інтегрований у стратегії міського брендингу, підкреслюючи унікальні культурні пропозиції міста та приваблюючи туристів, зацікавлених у театральному мистецтві [134].

Згідно з даними UNWTO [152], культурний туризм охоплює близько 40% всіх міжнародних подорожей, а культурні події та фестивалі відіграють ключову роль у розвитку креативного туризму. Театральний туризм, з огляду на його гнучкість, креативний потенціал та глибину естетичної взаємодії, займає особливе місце в цьому спектрі.

1.3. Зарубіжний досвід розвитку театального туризму: огляд і висновки для України

Зарубіжний досвід розвитку театального туризму свідчить про значний економічний, культурний та іміджевий потенціал цього напряму туризму, що може бути успішно адаптований в українських реаліях. В умовах зростаючої уваги до креативної економіки та нематеріальної культурної спадщини, театр стає не лише об'єктом культурного споживання, а й ресурсом для формування

туристичного продукту з доданою цінністю. У таких країнах, як Велика Британія, Польща, Румунія, Франція, Південна Корея та Італія, театральний туризм інтегрується у національні й регіональні туристичні стратегії, що базуються на мультидисциплінарному підході: поєднанні туризму, мистецтва, урбаністики, освіти та гастрономії [9].

Досвід *країн Європи та Північної Америки* засвідчує високий рівень розвитку театрального туризму як одного з ключових елементів культурно-пізнавального туризму. У багатьох містах театри функціонують не лише як мистецькі простори, але й як туристичні атракції зі сформованими маршрутами, інфраструктурою обслуговування та інформаційною підтримкою.

У *Великій Британії*, зокрема в *Лондоні*, театр має надзвичайну туристичну вагу. Особливо відомим є район West End, де зосереджена велика кількість театрів світового рівня. Туристи відвідують не лише вистави, а й беруть участь у спеціально організованих театральних турах, екскурсіях залаштунками (backstage tours), знайомляться з історією британської театральної сцени та особливостями її функціонування. Театри Лондона – це не лише сцени для акторів, а історичні пам'ятки, що пов'язані з такими постатями, як Вільям Шекспір, Д. Шоу, Лоуренс Олів'є. Досвід Великої Британії також демонструє важливість тісної взаємодії між театрами, туристичними компаніями та місцевою владою у створенні сталого культурного туризму. Театральні екскурсії в Лондоні, включаючи закулісні тури в Shakespeare's Globe, Barbican Theatre, Royal Opera House та National Theatre, надають можливість відвідувачам ознайомитися з історією та функціонуванням театрів [161]. Театр Royal Drury Lane, найстаріший театр на тому ж місці в світі, пропонує екскурсії, які дозволяють зануритися в понад 350 років театральної історії [114].

У *Німеччині* театральний туризм має яскраво виражену регіональну диференціацію. Театри Берліна, Мюнхена, Гамбурга та Дрездена є частиною національного культурного бренду, а міста часто організовують спеціальні маршрути, що поєднують відвідування драматичних, музичних та балетних театрів із екскурсіями до театральних архівів, музейних колекцій і колишніх театрів з іс-

торичним минулим. Німецькі міста ефективно поєднують традицію та інновацію, розвиваючи як класичний театр, так і експериментальні сценічні платформи, що приваблюють молодь і креативний туризм. Європейський маршрут історичних театрів включає німецький маршрут, який охоплює театри, побудовані між XVII і XIX століттями, що мають історичне значення та приваблюють туристів [110]. Німеччина має найбільшу та найщільнішу мережу інституційних та незалежних театрів у світі, що сприяє розвитку театрального туризму та культурного обміну [144; 145].

В *Італії* театральна традиція є невіддільною частиною туристичного іміджу міст. Міланський театр Ла Скала, Римський театр Арджентіна, Венеціанський театр Ла Феніче – це не лише сцени для оперних і драматичних вистав, а й архітектурні шедеври, що становлять окрему туристичну цінність. Театри інтегровані у загальні маршрути культурного туризму разом із музеями, художніми галереями та історичними пам'ятками. Італійський досвід показує, що театральний туризм може ефективно співіснувати з масовим туризмом, не втрачаючи своєї глибини й культурної ваги. Італійський маршрут Європейського маршруту історичних театрів проходить через Північну Італію, де можна простежити історію театру від Ренесансу до XIX століття [110]. Театри Італії, такі як Ла Скала в Мілані, Ла Феніче у Венеції та Театр Верді у Флоренції, є не лише місцями для вистав, але й частиною туристичних маршрутів, що приваблюють відвідувачів своєю архітектурою та історією [118].

Серед провідних центрів театрального туризму в *США* слід виокремити *Нью-Йорк*, де *Бродвей* давно перетворився на символ американської театральної культури. Сотні тисяч туристів щорічно прибувають до міста, щоб відвідати всесвітньо відомі мюзикли та вистави, взяти участь у тематичних турах театральними кварталами, відвідати музеї сценічного мистецтва, бути присутніми на прем'єрах. Бродвейське середовище – це синтез високого мистецтва, туризму, комерції та медіа, що формує потужний туристичний продукт світового рівня [139].

Іншим прикладом є *Каліфорнія*, де театральний туризм має особливу форму через синергію театру і кіно. Відомі голлівудські театри (наприклад, TCL Chinese Theatre) виступають як туристичні символи, які поєднують елементи сценічного й кінематографічного мистецтва. Тут популярні екскурсії за лаштунки, участь у відкритих репетиціях, квести й театралізовані вистави на відкритих майданчиках. Театральні тури часто доповнюються відвідуванням кіностудій, що дозволяє туристам зануритися в «міфологію» американської сцени та екрана. Broadway Up Close пропонує закулісні тури по 41 іконічному театру Бродвею, де гіді-актори та сценічні менеджери діляться історіями та анекдотами про театральне життя [105]. Warner Bros. Studio Tour Hollywood надає можливість відвідувачам побачити закулісся кіностудії, включаючи театральні декорації та реквізит, що поєднує театральне та кінематографічне мистецтво [158].

У контексті розгляду провідних країн – таких як Велика Британія, Німеччина, Італія та США – важливо також звернути увагу на досвід інших європейських держав та приклади культурної політики, де театр інтегрується в туристичну пропозицію не менш успішно. Ці практики демонструють, що театральний туризм може ефективно функціонувати не лише в глобальних культурних центрах, а й у середніх та малих містах, за умови наявності системного підходу до просування, інфраструктури й міжсекторальної взаємодії.

Особливо показовим є приклад *Румунії*, де місто *Сібіу* стало європейським зразком розвитку подієвого та театального туризму. Щорічний Міжнародний театральний фестиваль у Сібіу (Sibiu International Theatre Festival) перетворив місто з периферійного культурного осередку на потужний центр міжнародного обміну, який щороку приваблює десятки тисяч туристів з усього світу. Програма фестивалю охоплює вистави на класичних та альтернативних сценах, вуличні виступи, перформанси, виставки, театральні ярмарки та освітні події, що дозволяє сформувати унікальний туристичний продукт, заснований на креативній спадщині. Такий приклад є надзвичайно цінним для України, де наявні

культурні фестивалі поки що рідко перетворюються на системні туристичні магніти [135].

Польща також демонструє ефективне використання театру у сфері туризму. Гданський Шекспірівський фестиваль є одним із найвідоміших театральних заходів Центрально-Східної Європи. Він не лише привертає увагу поціновувачів шекспірівської драматургії, а й розвиває цілу екосистему подієвого туризму, яка включає театральну школу, виставки, майстер-класи, кінопокази та публічні дискусії. Інституційна підтримка цього фестивалю з боку Гданської театральної академії, муніципалітету й культурних фондів демонструє важливість стратегічного бачення театру як туристичного ресурсу, а не лише як мистецької події [113; 166].

Цікавим прикладом з-поза меж Європи є *Китай*, зокрема місто *Учжень*, яке стало театральним центром завдяки проведенню Wuzhen Theatre Festival. Це місто, відоме своїм архітектурним стилем та каналами, поєднує туристичний досвід із театральними діями просто неба, нічними перформансами, виставками сценічного костюма, конкурсами молодих драматургів та іншими елементами. Така форма театрального туризму є частиною масштабної державної стратегії розвитку креативних кластерів у туристичних зонах.

Досвід *Південної Кореї*, де театральне мистецтво активно розвивається в публічному просторі, також заслуговує на увагу. Щорічний Ansan Street Arts Festival є яскравим прикладом використання вуличного театру як засобу активізації міського туризму, залучення молодіжної аудиторії та інтернаціоналізації культурного життя. Сценічні події в межах цього фестивалю відбуваються не в закритих приміщеннях, а у відкритому міському просторі – на вулицях, площах, у парках – що робить їх доступними, інтерактивними та туристично привабливими [100].

Ще одним перспективним напрямом розвитку театрального туризму є створення спеціальних тематичних маршрутів, що поєднують театральну та архітектурну спадщину. У цьому контексті слід згадати європейський проект European Route of Historic Theatres, в межах якого сформовано тематичні марш-

рути по Італії, Німеччині, Австрії, Чехії, Польщі та Швеції. Цей маршрут є не лише культурною ініціативою, але й платформою, що стимулює сталий туризм, залучаючи мандрівників до об'єктів, які водночас є пам'ятками архітектури та діючими театральними просторами [110].

Зарубіжний досвід демонструє, що успішна модель театального туризму ґрунтується на міжсекторальній взаємодії, синергії культури, туризму, урбаністики, освітніх та цифрових інновацій [165]. Його практики можуть бути адаптовані в Україні шляхом впровадження локальних театральних маршрутів, розвитку фестивального туризму, інтеграції театрів у структуру туристичних продуктів, створення мобільних додатків та мультимедійного контенту. Такий підхід сприятиме підвищенню культурної привабливості регіонів, зростанню туристичних потоків та активізації креативної економіки.

Ключові напрямки для розвитку театального туризму в Україні мають ґрунтуватися на міжнародно визнаних практиках, і водночас враховувати національну специфіку та культурне різноманіття регіонів. Серед таких напрямів варто виділити:

- Створення театально-культурних маршрутів, що поєднують відвідування театрів з екскурсіями до історико-культурних пам'яток, музеїв, галерей, архітектурних ансамблів та локацій, пов'язаних із театральними діячами.
- Розробку спеціалізованих тематичних турів, наприклад, «Театральний Львів», «Київ – місто драм і масок», або «Сцени Харкова», з акцентом на автентичність театального середовища, вуличні театри, незалежні сцени, історичні театральні будівлі.
- Промоцію театральних фестивалів як подієвих магнітів: маркетингова підтримка та міжнародна промоція вже існуючих українських фестивалів (ГогольFest, Мельпомена Таврії, Театральна Платформа, ParadeFest тощо) [15; 44; 89; 129], а також створення нових форматів – мобільних, вуличних, молодіжних, освітніх.

- Інтеграцію театру в туристичну інфраструктуру – розміщення афіш у готелях, створення гідів по театрах, розробка додатків із театральною картою міста, співпраця між театрами й туристичними агенціями.
- Створення освітньо-туристичних продуктів, наприклад, театральні школи вихідного дня для туристів, воркшопи з акторської майстерності, лекції про історію театру в регіональному контексті.
- Розвиток театру просто неба та в публічному просторі – як інструменту включення ширшої аудиторії в театральну практику й активізації туристичного потоку поза межами традиційних сцен.
- Формування локального брендингу через театр – позиціонування регіонів і міст через театральну ідентичність (наприклад, Львів як місто камерного театру, Київ як центр експериментальної сцени тощо) [74].

Такий досвід доводить, що театральний туризм не лише підвищує культурну привабливість дестинації, а й сприяє сталому розвитку територій, залученню молоді, підтримці незалежних театрів, збереженню історичних будівель і традицій. Його інтеграція в туристичну політику України здатна створити новий конкурентоспроможний продукт, орієнтований як на внутрішній, так і на міжнародний ринок.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕАТРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Історико-культурні передумови становлення театрального туризму в Україні

Театральна культура України має глибоке історичне коріння, яке формувалося в тісному взаємозв'язку з національною ідентичністю, мовою, традиціями і боротьбою за культурну самобутність. Саме цей історико-культурний фундамент є однією з ключових передумов розвитку театрального туризму як форми культурно-пізнавального туризму в нашій державі [59].

Формування театрального туризму в Україні тісно пов'язане з історією розвитку національного театру, становленням української культури, а також прагненням зберегти й актуалізувати духовну спадщину через мистецькі практики. Театральна культура виступає важливою складовою ідентичності українського суспільства, а її глибокі історичні корені формують підґрунтя для розвитку сучасного культурно-пізнавального туризму.

Витоки українського театрального мистецтва пов'язані з народною обрядовістю, іграми, піснями та драматичними формами, такими як вертеп і ляльковий театр. Особливої ваги театралізовані дійства набули у часи Київської Русі, а згодом – у період розвитку шкільного театру при братських школах і Києво-Могилянській академії, де театральне мистецтво виконувало виховну, освітню і моральну функцію [23; 29].

Зародження театрального мистецтва на українських землях сягає ще часів Київської Русі, коли елементи театралізованого дійства були присутні в обрядовій культурі – у вигляді календарних свят, весільних ігрищ, народних драм. Особливої ваги набули вертепи – народні театральні вистави, що поєднували релігійний і світський зміст. У XVII–XVIII століттях активно розвивалася шкільна драма, зокрема у Києво-Могилянській академії, де театралізовані вистави виконували як навчально-виховну, так і просвітницьку функцію [30].

Починаючи з XIX століття, театральне життя в Україні набуває організованих форм. Виникають стаціонарні театри у Києві, Львові, Харкові, Одесі, Полтаві. У цей час театри виконували не лише художню, але й громадянську місію – вони були простором для обговорення національних і соціальних ідей. Величезний вплив на формування української театральної школи справили такі постаті, як Марко Кропивницький, Іван Карпенко-Карий, Михайло Старицький, Панас Саксаганський, Леся Українка, які заклали основи українського професійного театру та створили класичний репертуар. Формується національна драматургія, зокрема завдяки їх творчості. Вони засновують так званий «театр корифеїв» [30; 40].

У XX столітті театральне життя України значно ускладнилося внаслідок радянської культурної політики, але водночас спостерігалася інституціоналізація театру – створювалася мережа державних театрів, театральних училищ, філармоній. формувалася мережа культурних закладів, відбувалося становлення театральної критики. Водночас, театр часто ставав об'єктом ідеологічного контролю, що знижувало його автономність, але не знищувало творчого потенціалу. Після здобуття незалежності у 1991 році, український театр пережив нову фазу переосмислення та оновлення. Почали виникати незалежні театральні об'єднання, камерні сцени, експериментальні простори. Зросла зацікавленість до локальних театральних традицій, народного театру, з'явилися фестивалі, що об'єднують як професійних акторів, так і аматорські колективи. Виникають нові можливості розвитку: з'явилися незалежні трупи, експериментальні сцени, фестивальні майданчики, що дало поштовх театральному туризму. Саме в цей період зароджується тенденція розглядати театр як частину туристичного досвіду – не лише як мистецьке явище, а як туристичний ресурс [36].

Історико-культурне різноманіття України формує просторову базу для розвитку театального туризму. Львів як осередок камерної сцени, Київ як центр академічного театру, Харків із традиціями авангарду, Одеса як місто мультикультурної театральної традиції – всі ці міста є потенційними магнітами для туристичних маршрутів на основі театру. Формування театального сере-

довища в регіонах сприяє туристичному освоєнню територій, розширенню культурної інфраструктури та збереженню нематеріальної спадщини [17].

Становлення театрального туризму в Україні відбувалося на тлі глибоких змін у культурному просторі країни. Значну роль відіграє також просторовий аспект: кожен регіон має свою унікальну театральну спадщину – Галичина з її камерними театрами і традицією вуличного театру, Київ як центр національного театру і сучасної сцени, Харків – з авангардною школою, Одеса – з багатокультурним театральним середовищем. Таке розмаїття створює сприятливі умови для розвитку театрального туризму у форматі регіональних маршрутів, подієвих заходів, гастрольних подорожей [59].

Історико-культурні передумови розвитку театрального туризму в Україні ґрунтуються на багатовіковій театральній традиції, глибокій культурній спадщині, регіональному різноманітті та сучасній трансформації театру в об'єкт культурного споживання. Все це дає підстави вважати, що театральний туризм в Україні має не лише потенціал зростання, але й міцну історичну платформу, що сприяє його розвитку як повноцінного напрямку в системі внутрішнього і в'їзного туризму.

Отже, історичний розвиток театру в Україні створив фундамент для формування театрального туризму як цілісного напрямку, що поєднує культурну самобутність, просторову різноманітність та сучасні форми споживання мистецтва.

2.2. Географія театрів, фестивалів та культурно-мистецьких подій у регіонах України

Сучасне театральне мистецтво в Україні демонструє динамічний розвиток, що виходить за межі традиційного репертуарного підходу. Театр сьогодні – це не лише сцена та глядацька зала, а й різноманітні простори, які перетворюються на майданчики для мистецьких експериментів. Вистави можуть відбуватися в підвалах, на площах, в оперних театрах, старовинних замках, на території колишньої Запорізької Січі на острові Хортиця, у фортифікаційних спорудах XIX

століття в Михайлівському рavelіні Севастополя, у маленьких кімнатах, тюремних приміщеннях, кав'ярнях, заводських цехах і торгових центрах. Ці нетрадиційні локації стають частиною театрального простору, що відображає сучасні тенденції розвитку театру [10; 11; 12; 13].

Такий підхід сприяє розширенню аудиторії та залученню нових глядачів, які, можливо, раніше не відвідували традиційні театри. Крім того, використання різноманітних просторів дозволяє театрам адаптувати свої вистави до конкретних умов та контекстів, що особливо актуально в умовах сучасних викликів, таких як пандемія COVID-19 та війна в Україні [24; 64].

У контексті театрального туризму, ці нові форми театральної діяльності відкривають додаткові можливості для розвитку туристичних маршрутів та залучення відвідувачів до унікальних культурних подій. Театральні вистави в нестандартних локаціях можуть стати привабливими об'єктами для туристів, які шукають нові враження та знайомство з культурною спадщиною України [20; 53].

Театральна карта України вирізняється просторовою нерівномірністю, проте демонструє багатство форм, жанрів, мистецьких традицій і регіональної специфіки. Географія театрів та фестивальних подій у країні має надзвичайно важливе значення для розвитку театрального туризму, оскільки саме просторове розміщення культурних центрів формує основу туристичних маршрутів, впливає на сезонність туризму та інтеграцію мистецтва в туристичну пропозицію територій.

Київ як столиця України концентрує найбільшу кількість театрів – понад 40 постійно діючих театральних установ різного типу, включаючи Національний академічний театр опери та балету України імені Т. Шевченка, Національний драматичний театр імені Івана Франка, театр на Подолі, Київський академічний театр ляльок тощо. У Києві відбуваються численні фестивалі – «ГогольFest», «Молодість», «StartUp ГогольFest», які мають міжнародне звучання і стають платформами для театрального туризму, включаючи візити як українських, так і закордонних глядачів [36; 15; 73].

Львів – потужний центр театрального і фестивального життя Західної України. Львівський національний академічний театр опери та балету, Перший український театр для дітей та юнацтва, Львівський театр імені Лесі Українки, Драматичний театр імені Марії Заньковецької – це не лише осередки культурного життя, а й важливі об'єкти екскурсійно-туристичних маршрутів. Щорічний «Золотий лев» (Lviv International Theater Festival) формує ядро подієвого туризму в місті, поєднуючи традицію та експеримент.

Харків має глибокі театральні традиції, зокрема як центр розвитку українського авангардного театру у 1920–1930-х рр. У місті діють такі знакові заклади, як Харківський національний академічний театр імені Тараса Шевченка, Театр ім. Пушкіна, Театр для дітей і юнацтва, Театр «Прекрасні квіти». Фестиваль ParadeFest, що спеціалізується на сучасному експериментальному театрі, став важливим туристичним магнітом, який активно інтегрується у місцевий культурний простір [89; 129].

Одеса як портове місто з мультикультурною історією поєднує класичні театральні форми із сучасними. Одеський національний академічний театр опери та балету – один із найстаріших і найвідоміших театрів Східної Європи, є туристичним брендом міста. Також функціонують Одеський український музично-драматичний театр ім. В. Василька, Театр юного глядача, Театр ляльок. Щорічні події, як-то «Міжнародний театральний фестиваль» у межах «Одеського культурного форуму», залучають широку глядацьку аудиторію, у тому числі туристів із Молдови, Румунії, Болгарії [90; 91; 92].

Регіони Центральної України, зокрема Полтава, Кропивницький, Черкаси, мають театри з історичною тяглістю – наприклад, Театр імені М. Кропивницького в Кропивницькому є безпосереднім спадкоємцем театру корифеїв. У цих містах розвивається локальний подієвий туризм через фестивалі, конкурси театального мистецтва, культурні маршрути, пов'язані з видатними діячами українського театру.

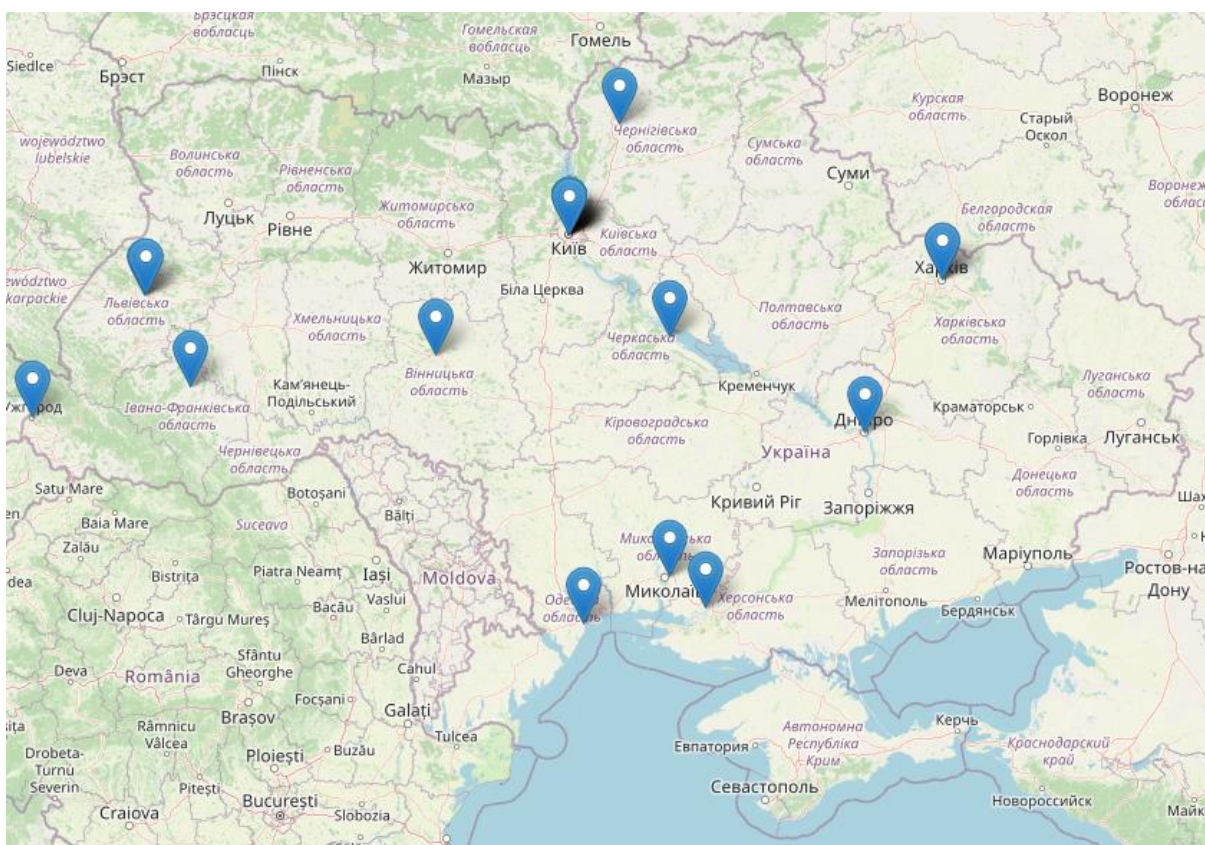


Рис. Просторові особливості розміщення головних театрів України

Західні прикордонні регіони, такі як Ужгород, Івано-Франківськ, Чернівці, теж мають власну театральну традицію. В Ужгороді працює Закарпатський обласний театр драми та комедії, у Чернівцях – музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської [97]. Саме в цих містах часто організуються міжнародні театральні форуми за участі румунських, угорських, польських та словацьких колективів, що сприяє розвитку транскордонного театального туризму.

Південні регіони – Миколаїв, Херсон, Запоріжжя – відзначаються активним фестивалісним життям. У Херсоні традиційно відбувається фестиваль «Мельпомена Таврії», що збирає трупи з різних регіонів України, а також з-за кордону. У Запоріжжі функціонує Молодіжний театр, який активно працює над залученням молоді аудиторії через культурно-туристичні проекти [44].

Таблиця 2.1.

Географія театрів і фестивалів в Україні

(узагальнено автором за [15; 44; 73; 79; 88; 89; 90; 97; 129])

Регіон	Основні театри	Ключові фестивалі
Київ	Нац. опера України, Театр ім. І. Франка, Театр на Подолі	ГогольFest, StartUp ГогольFest, Андріївський фест
Львівська обл.	Львів. опера, Театр ім. Лесі Українки, Заньківчани, Перший укр. театр	Золотий Лев, Drama.ua, Львівський тиждень актуального мистецтва
Харківська обл.	Харків. драмтеатр ім. Шевченка, Театр ім. Пушкіна, Театр «Прекрасні квіти»	ParadeFest, Харківський театральний фестиваль
Одеська обл.	Одеська опера, Театр Василька, Театр юного глядача	Одеський культурний форум, Одеська театральна весна
Херсонська обл.	Херсонський драмтеатр ім. Куліша	Мельпомена Таврії
Полтавська обл.	Полтавський театр ім. Гоголя	Гоголівські дні
Івано-Франківська обл.	Івано-Франківський драмтеатр ім. І. Франка	Карпатський простір
Чернівецька обл.	Чернівецький театр ім. О. Кобилянської	Буковинські театральні зустрічі
Закарпатська обл.	Закарпатський драмтеатр	Міжнародні театральні сезони
Кіровоградська обл.	Театр ім. М. Кропивницького	Всеукраїнський театральний фестиваль ім. Кропивницького
Черкаська обл.	Черкаський муздрамтеатр ім. Т. Шевченка	Фестиваль «Сцена людяності»
Запорізька обл.	Запорізький Молодіжний театр	Запорізький театральний фестиваль
Дніпропетровська обл.	Дніпровський драматичний театр ім. Т. Шевченка	Фестиваль сучасної драми «FreeDrama»
Волинська обл.	Волинський муздрамтеатр ім. Т. Шевченка	Фестиваль «Обереги Волині»
Рівненська обл.	Рівненський обл. академ. муздрамтеатр	Міжнародний театральний фестиваль «Ліхтарт»

Серед сучасних викликів театрального життя та розвитку театрального туризму в Україні можна назвати пандемію COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році, які суттєво вплинули на функціонування театрів та розвиток театрального туризму в Україні. Ці події спричинили значні виклики, але водночас стали каталізаторами для трансформації та адаптації теа-

трального середовища. Так, починаючи з березня 2020 року, українські театри зіткнулися з жорсткими карантинними обмеженнями, що призвело до скасування вистав, фестивалів та інших культурних заходів. Це спричинило значні фінансові втрати та змусило театральні установи шукати нові форми взаємодії з глядачами. Багато театрів перейшли до онлайн-форматів, проводячи віртуальні вистави та майстер-класи. Цей період також стимулював розвиток цифрових технологій у театральному мистецтві та пошук нових моделей взаємодії з аудиторією [106].

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року стало жорстким викликом для всієї культурної сфери, особливо для театрів як інституцій живого мистецтва. Через активні бойові дії, ракетні обстріли, окупацію територій та гуманітарну кризу багато театральних закладів були змушені призупинити або повністю зупинити свою діяльність. Постраждали не лише будівлі та інфраструктура, а й самі творчі колективи: частина митців була змушена покинути країну, інші долучилися до лав Збройних Сил України, частина – стали волонтерами або працювали у тилу [112].

Так, у Чернігівському обласному молодіжному театрі, де велика частина чоловіків-акторів була мобілізована, художнє керівництво прийняло рішення створити жіночий акторський склад. У результаті класичні п'єси були адаптовані під нову сценічну мову й реалії сьогодення, а репертуар набув нового змістового навантаження – не лише естетичного, а й терапевтичного та громадянського. Подібні трансформації відбулися також в інших регіонах – зокрема, в Харкові, Миколаєві, Сумах, де театри функціонували в укриттях, у підвальних приміщеннях, або ж проводили вистави онлайн [128; 164].

Театри почали виконувати важливу психосоціальну функцію, ставши просторами для переосмислення колективного травматичного досвіду. У репертуарах з'явилися вистави на теми війни, втрат, героїзму, вигнання, збереження людяності. Вистави ставали не лише способом відволіктися від щоденної тривоги, а й засобом підтримки морального духу суспільства, способом прожити колективний біль, знайти сенс і солідарність у непрогнозованих умовах.

Одночасно українські театри стали послами культурного спротиву на міжнародній арені. Колективи на кшталт *Dakh Daughters*, *ProEnglish Theatre*, *Ukrainian National Youth Theatre* та інші брали участь у театральних фестивалях у Польщі, Франції, Чехії, Німеччині, Іспанії, представляючи українську ідентичність через мову сцени. Наприклад, вистава «Mothers» театру *Wild Theatre*, яка об'єднує документальні історії жінок, що втратили дітей на війні, отримала резонанс на європейських майданчиках [141; 136].

Унаслідок руйнацій, такі знакові об'єкти як Драмтеатр у Маріуполі – стали символами трагедії та культурного опору. Попри загибель сотень цивільних під час бомбардування, актори Маріупольського театру продовжили свою діяльність в евакуації, зокрема у Дніпрі, Києві та за кордоном, створивши театральну діаспору, що репрезентує незламність українського духу [141].

Значна частина театрів відновила свою роботу після тимчасового призупинення, але в умовах постійної небезпеки: глядачів інформують про наявність укриттів, вистави часто проходять у денний час, частину подій проводять на відкритому повітрі. Відбулася переорієнтація театральної стратегії: більшість колективів акцентують на мінімалістичних постановках, актуальному контенті, прямому діалозі з аудиторією, а не на класичних формальних шоу [107].

Таким чином, театри України в умовах війни перетворилися на осередки спротиву, солідарності, пам'яті та відновлення, зберігши свою роль у суспільстві як інституцій, що не лише транслюють художнє слово, а й підтримують національну єдність і культурну тяглість.

Незважаючи на складні обставини, українські театри демонструють стійкість та здатність до адаптації. Вони активно використовують нові формати, такі як вуличні вистави, інтерактивні перформанси та онлайн-трансляції. Крім того, театральні колективи беруть участь у міжнародних фестивалях, представляючи українське мистецтво на світовій арені та привертаючи увагу до ситуації в Україні.

Пандемія COVID-19 та війна в Україні стали серйозними викликами для театральної сфери, але водночас стимулювали її до трансформації та пошуку

нових форм взаємодії з глядачами. Українські театри продовжують свою діяльність, зберігаючи культурну спадщину та підтримуючи моральний дух суспільства в складні часи [167].

Географія театрів і театральних подій в Україні має чітко виражену регіональну специфіку, але й потенціал до інтеграції у єдину туристичну мережу. Збільшення підтримки незалежних сцен, популяризація локальних фестивалів, створення театральних маршрутів – усе це формує фундамент для активного розвитку театального туризму в регіональному вимірі.

2.3. Роль основних центрів театального туризму (Київ, Львів, Харків, Одеса та ін.)

У сучасних умовах театр постає не лише як форма мистецтва, а як динамічний соціокультурний феномен, що активно реагує на трансформації суспільства, зміни в системі цінностей, впливи глобалізації та потреби нового глядача. Театральні установи дедалі частіше змушені переосмислювати власну функцію, адаптуватися до запитів соціуму, використовувати нові формати комунікації з публікою та шукати інноваційні підходи до формування репертуару, зберігаючи при цьому художню автономію та ідентичність [8; 11].

Важливим чинником успішного функціонування театру є визначення так званої творчої позиції, яка виявляється через зміст і структуру репертуарної політики. За роки незалежності України репертуар театрів зазнав істотних змін: від централізовано регульованого списку вистав у радянський період – до самостійного формування театального контенту, який є відображенням запитів суспільства, актуальних тем та культурного ландшафту конкретного періоду. Репертуарна стратегія стала не лише інструментом мистецького висловлення, а й потужним фактором формування попиту серед аудиторії та впливу на туристичну привабливість регіону [61].

На думку дослідниці театру Ганни Веселовської, сучасний український театр можна диференціювати за такими провідними напрямками: політичний театр, театр історичної пам'яті, соціальні зрізи та гра класики [11; 14]. Ці напрями

формують не лише змістову парадигму театрального продукту, а й потенціал театру як ресурсу культурного туризму.

Політичний зміст у театральному мистецтві розкривається через інтерпретацію суспільно значущих подій та явищ, що мають вплив на громадську думку. Такі вистави нерідко стають майданчиком для критичного осмислення війни, політичних репресій, трансформацій ідентичності. Театри, які працюють у цьому ключі, часто привертають увагу не лише постійних глядачів, а й туристів, які прагнуть осмислити національний контекст через мистецьку призму [120].

Театр історичної пам'яті репрезентує на сцені автентичні українські традиції, елементи нематеріальної культурної спадщини, трагічні й героїчні сторінки національної історії, раніше маргіналізовані або заборонені до показу. Подібні вистави можуть бути інтегровані в етнографічні або тематичні туристичні маршрути, зокрема в регіонах з виразною культурною ідентичністю [125].

Соціальні зрізи – ще один важливий напрям, який демонструє здатність театру фіксувати і транслювати соціальні проблеми, конфлікти, зміни у світогляді та повсякденні людей. Театри, які працюють із цією тематикою, стають платформою для суспільного діалогу, що, в умовах культурного туризму, додає виставам особливої пізнавальної та емоційної цінності [149].

Гра класики передбачає творче переосмислення канонічних текстів, у контексті сучасних естетичних і моральних викликів. Мета таких постановок – не лише зберегти спадщину, а й сприяти формуванню нових ціннісних орієнтирів у глядача. Це створює додану вартість для туристичного продукту, орієнтованого на інтелектуальну та естетичну аудиторію [94].

Отже, сучасний український театр, завдяки своїй багатовекторності, стає не лише майданчиком для мистецького самовираження, а й важливим елементом у системі туристичної інфраструктури, здатним формувати імідж регіону, підтримувати локальний культурний бренд і забезпечувати стале зростання туристичного потоку.

Сучасне театральне мистецтво України характеризується активним пошуком нових форм, поєднанням традицій та інновацій, а також прагненням до глибшої взаємодії з глядачем. Однією з таких форм є інтерактивний театр, який набуває все більшої популярності в українському культурному просторі.

Плейбек-театр, що виник у 1975 році в місті Нью-Палц (США) завдяки Джонатану Фоксу та Джо Саласу, з'явився в Україні у 2001 році. Цей вид театру базується на імпровізації, де актори відтворюють на сцені особисті історії глядачів, перетворюючи їх на художні перформанси. Такий підхід сприяє глибокому емоційному зв'язку між учасниками та глядачами, дозволяючи переосмислити власний досвід через театральне відображення [53].

Форум-театр, розроблений бразильським режисером Аугусто Боалом, також набуває популярності в Україні. Ця форма театру дозволяє глядачам не лише спостерігати, але й активно втручатися в хід вистави, пропонуючи альтернативні рішення для представлених проблемних ситуацій. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та соціальної активності серед учасників [90].

Крім того, в українському театральному просторі спостерігається тенденція до використання невербальних засобів виразності, таких як пластика, міміка, танець та пантоміма. Це дозволяє акцентувати увагу на емоційній складовій вистав та розширює можливості для інтерпретації творів.

Узагальнюючи, сучасний український театр активно впроваджує нові форми та методи, спрямовані на глибшу взаємодію з глядачем та адаптацію до сучасних соціокультурних реалій. Це сприяє не лише розвитку театрального мистецтва, але й формуванню нових підходів до вирішення соціальних проблем через мистецтво.

Роль основних центрів театального туризму в Україні є визначальною для формування культурного іміджу держави, розвитку внутрішнього та в'їзного туризму, а також збереження і популяризації національної сценічної традиції. Міста з потужною театральною інфраструктурою, багатою історією театального мистецтва та активним фестивальним життям виступають не лише як осередки культури, а й як магніти для туристичних потоків.

Київ – столиця України – є безумовним флагманом у сфері театрального туризму. Тут зосереджено найбільшу кількість державних і незалежних театрів, серед яких Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, Національний театр опери та балету України імені Тараса Шевченка, Театр на Подолі, Центр Сучасного Мистецтва «ДАХ» та інші. Київ також є майданчиком проведення найвідоміших театральних фестивалів, зокрема ГогольFest, який поєднує театральне мистецтво з музикою, візуальними інсталяціями та урбаністикою. Театральні події в столиці приваблюють як українських глядачів, так і іноземців, створюючи ґрунт для культурної дипломатії. Завдяки великій кількості театральних закладів, розвитку інфраструктури, а також наявності альтернативних сцен, Київ формує комплексний туристичний продукт, в якому театр відіграє центральну роль [73].



Рис. Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка

Львів – західноукраїнський центр театральної культури – приваблює відвідувачів як місто з глибокими європейськими культурними традиціями. Візитівкою міста є Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької – один з найстаріших театрів України, що став осередком

класичної української драми. Крім того, Львівський театр опери та балету славиться архітектурною вишуканістю та насиченим репертуаром. Особливістю театрального Львова є інтеграція театру в міський простір, проведення фестивалів, таких як Золотий лев, що включає вуличні вистави, перформанси та постановки під відкритим небом. Львів перетворюється на "місто-театр", що приваблює культурних туристів з Польщі, Німеччини, Чехії, Словаччини та інших країн.



Рис. Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької

Харків – потужний культурно-освітній центр східної України – також посідає значне місце в театральній географії держави. Саме тут функціонують такі знані театри, як Харківський національний академічний театр опери та балету імені М. В. Лисенка (СхідОПЕРА), Театр імені Тараса Шевченка, Театр ляльок ім. Афанасьєва, а також незалежні арт-простори. Місто є організатором ParadeFest – міжнародного мультижанрового театрального фестивалю, що де-

монструє новітні театральні тенденції, включаючи візуальний театр, пластичні перформанси та соціальний театр [129]. Харків вирізняється і тим, що є освітнім осередком театального мистецтва: тут розташований Харківський національний університет мистецтв, де готують акторів, режисерів і театрознавців.



Рис. Харківський національний академічний театр опери та балету імені М. В. Лисенка

Одеса, відома своїм Національним академічним театром опери та балету, є театальною столицею півдня України. Архітектурна краса цього театру приваблює туристів не менше, ніж його вистави. Одеса має унікальну театральну атмосферу – з елементами гумору, легкості та одеської колоритності. Серед популярних театрів також Одеський академічний український музично-драматичний театр ім. В. Василька, Театр на Чайній, Театр ляльок, які пропонують репертуар як для дорослих, так і для дітей. Місто активно інтегрує театральне мистецтво у свою туристичну пропозицію, зокрема шляхом театралізованих екскурсій, open-air показів та фестивалів.



Рис. Одеський національний академічний театр опери та балету

Окремо варто згадати Івано-Франківськ, де функціонує Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, знаний експериментальними постановками. Його команда реалізовує проекти, що поєднують локальну ідентичність із сучасними європейськими тенденціями (наприклад, вистава "Нація" за творами Марії Матіос).



Рис. Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка

Чернівці, розташовані на стику різних культурних традицій, є унікальним прикладом регіонального осередку театрального туризму, що поєднує австрійську, румунську, єврейську та українську культурні течії. Головною сценічною перлиною міста є Чернівецький обласний академічний музично-драматичний театр імені Ольги Кобилянської, споруджений 1905 року за проектом знаних архітекторів Фельнера і Гельмера, які також зводили театри у Відні та Одесі. Цей театр вважається архітектурною домінантою міста і є важливою туристичною локацією не лише для шанувальників мистецтва, а й для любителів культурної спадщини [97].

Репертуар театру охоплює класичні українські п'єси, сучасну драматургію, музичні вистави та постановки за творами західноєвропейських авторів. Чернівці регулярно приймають регіональні театральні фестивалі, наприклад, "Золоті оплески Буковини", які формують платформу для творчого обміну між колективами з України, Румунії, Польщі, Німеччини та інших країн.

Окремим напрямом є розвиток театру просто неба та вистав на історичних майданчиках старого міста, що дозволяє інтегрувати театральну діяльність у структуру пішохідного або культурного туризму. Чернівці також долучаються до тематичних турів, у межах яких туристам пропонують поєднати відвідування театру з екскурсією до Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, музейних закладів та літературних салонів.

Завдяки вишуканому поєднанню культурної багатшаровості, історичної спадщини та активної театральної сцени, Чернівці дедалі більше позиціонуються як потужний туристичний центр на театральній мапі України. У перспективі місто має всі можливості для розвитку фестивального туризму європейського зразка та активнішого включення в транскордонні культурні маршрути

Чернігів, Полтава, Тернопіль, Ужгород, Дніпро та інші регіональні центри також демонструють активну театральну діяльність, яка з кожним роком набуває все більшого значення в розвитку регіонального туризму. У деяких містах започатковані фестивалі локального масштабу, які поступово виходять на загальноукраїнський рівень.

Загалом, основні центри театрального туризму України відіграють стратегічну роль у формуванні культурного іміджу регіонів, розвитку культурної економіки, активізації креативного сектору та залученні нових категорій туристів. В умовах повномасштабної війни театри залишаються платформою духовного спротиву, простором для суспільного діалогу та каналом для осмислення колективної травми, водночас підтримуючи культурну тяглість нації.

2.4. Аналіз туристичної привабливості театральних подій: приклади успішних практик

У сучасних умовах театр виконує не лише культурну чи просвітницьку функцію, а й стає інструментом формування туристичного продукту, здатного залучати внутрішніх і міжнародних туристів. Театральні події, особливо у форматі фестивалів, тематичних турів та іммерсивних вистав, дедалі більше використовуються у стратегіях туристичного брендингу територій. Їхня туристична привабливість визначається низкою чинників: тематикою подій, масштабом, якістю організації, участю відомих театрів чи митців, історичним контекстом локації, а також активною промоцією у ЗМІ та соцмережах.

Однією з успішних практик театрального туризму в Україні є фестиваль «ГогольFest», започаткований у Києві у 2007 році. Це міждисциплінарна подія, що поєднує театр, музику, літературу, візуальне мистецтво та урбаністику. Окрім столиці, фестиваль проводився у Маріуполі, Дніпрі, Вінниці, Івано-Франківську, Херсоні, Хмельницькому, стаючи потужним фактором культурної децентралізації та розвитку сценічного туризму в регіонах. У 2018 році ГогольFest увійшов до European Festival Association і отримав знак якості EFFE Label. Це підвищило привабливість фестивалю для міжнародної аудиторії та туристів.

Іншим прикладом є фестиваль «Мельпомена Таврії» в Херсоні, заснований у 1999 році. Він став не лише платформою для театрального діалогу, а й маркетинговим інструментом промоції регіону, зокрема шляхом проведення театральних вистав на відкритих майданчиках – на вулицях, біля річки, у форте-

цях. Фестиваль сприяв туристичному пожвавленню міста, підвищенню його впізнаваності, а також популяризації національного театру за кордоном завдяки участі міжнародних труп.

У Львові туристичну привабливість набув фестиваль «Золотий Лев», який існує з 1989 року. Він поєднує класичні театральні постановки з перформансами на вулицях міста, чим створює унікальну атмосферу живого театру, доступного всім. Це стимулює міжсекторальну співпрацю: туристичні агенції включають фестивалі у свої маршрути, готелі формують спеціальні пропозиції, а локальний бізнес отримує додаткові прибутки.

Вартий уваги приклад – міжнародний театральний фестиваль «Кіт Гаватовича» у Львові, що поєднує експериментальні, освітні й культурно-дискусійні платформи. Його концепція заснована на переосмисленні української класики в контексті сучасності, що приваблює не лише шанувальників театру, а й інтелектуальних туристів, студентів, науковців.

Також успішною є діяльність Театру на Чайній в Одесі, який позиціонує себе як простір незалежного мистецтва. Його інклюзивні проєкти, імпровізаційні постановки та участь у міжнародних програмах забезпечують не лише глядацьку підтримку, а й туристичну увагу до альтернативного театру.

До прикладів яскравих і туристично привабливих подій, що інтегрують театральне мистецтво в простір туризму, також слід віднести ParadeFest у Харкові [129]. Це міждисциплінарний фестиваль, що поєднує театр, урбаністику, соціальні інсталяції та перформативні практики. ParadeFest використовує нестандартні театральні локації – закинуті заводи, подвір'я, підземні переходи, створюючи унікальний театральний міський продукт, що приваблює як місцеву аудиторію, так і культурних туристів з інших регіонів України. Його концепція передбачає осмислення міського простору як сцени, що робить події не лише культурними, а й урбаністично-туристичними атракціями [129].

Фестиваль сучасного мистецтва Porto-Franko в Івано-Франківську є ще одним яскравим прикладом того, як театральні події можуть формувати унікальне культурне обличчя міста. У межах фестивалю організовуються вуличні

вистави, театральні інсталяції, експериментальні постановки у громадських просторах, зокрема на вокзалах, площах, в музеях і навіть у церквах. Це створює нову форму культурного паломництва, де театр стає частиною туризму в просторі малих міст.

У Чернівцях, окрім вже згаданих вистав у театрі ім. О. Кобилянської, важливою подією стала ініціатива "Театр у місті", де спектаклі влаштовують просто неба – на площах, у дворах старих будинків, у кав'ярнях. Поєднання театру, архітектури й локальної гастрономії створює мультисенсорний туристичний досвід, який приваблює не лише місцевих мешканців, а й туристів із-за кордону, зокрема з Румунії, Німеччини, Польщі [97].

Вартий згадки "Драбина" у Львові – фестиваль сучасної драматургії, що популяризує авторські тексти та нові театральні форми. Його унікальність – у лабораторному форматі, де глядачі можуть брати участь в обговоренні спектаклів, зустрічах із режисерами, в майстер-класах. Це не лише театральна подія, а й інтелектуальний туристичний продукт, цікавий культурним мандрівникам, студентам, дослідникам.

У Києві набуває популярності театр просто неба у межах фестивалю "Відкрита сцена", що проводиться на території Пейзажної алеї, Андріївського узвозу та Подолу. Його концепція – наблизити театр до глядача, зробити його інклюзивним та доступним, що ідеально резонує з потребами сучасного урбанізму.

Фестиваль «Театральна Платформа», що мандрує між містами (у 2020-х відбувався у Сумах, Києві, Вінниці), створює унікальну модель мобільного театального туризму. Він залучає до участі колективи з усієї України, які представляють свої найкращі вистави в нових містах. Такий підхід дозволяє не лише просувати театр як явище, а й стимулювати туристичну активність у містах, не включених до основних туристичних маршрутів.

Інноваційним прикладом є «ГаРМІдЕр+» – експериментальний театр у Луцьку, який привертає увагу молодій аудиторії та активно працює в міжжанрових форматах. Їхні вистави часто супроводжуються лекціями, дискусіями,

співпрацею з місцевими культурними ініціативами, що трансформує театр у точку входу для культурного туризму Волині.

На міжнародному рівні аналогічну модель демонструє, зокрема, Фестиваль Авіньйону у Франції, який служить зразком для впровадження театрального туризму в Україні. Його щорічно відвідують понад 100 тисяч глядачів, і він повністю інтегрований у туристичну систему міста. Також у міжнародному контексті прикладом театрального продукту з високою туристичною привабливістю є Бродвей (Нью-Йорк) і Вест-Енд (Лондон). В обох випадках театральне життя інтегроване у туристичну інфраструктуру міста – розроблені спеціальні тури, гіді, мобільні додатки, сувенірна продукція. Продумана репертуарна політика, зірковий склад акторів та постійна ротація вистав забезпечують потік туристів з усього світу.

Успішність театральних подій як туристичного продукту залежить від системного підходу до їх промоції, інтеграції з іншими видами туризму (культурним, освітнім, гастрономічним), створення публічного простору для взаємодії глядача з театральним середовищем. Україна має всі передумови для масштабування таких практик – наявність потужної театральної школи, фестивального досвіду, архітектурних пам'яток, історичного тла, а також підвищений інтерес аудиторії до глибокого культурного контенту в умовах суспільних трансформацій.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Основні проблеми та бар'єри розвитку театрального туризму в регіонах України

Незважаючи на значний культурний потенціал, театральний туризм в Україні стикається з низкою системних проблем та бар'єрів, які стримують його сталий розвиток, особливо в регіональному вимірі. Ці труднощі мають як об'єктивний характер – зумовлений воєнними діями, економічною нестабільністю, демографічними втратами – так і суб'єктивний – пов'язаний із недостатньою координацією між сферами культури та туризму, браком стратегічного бачення та інституційної підтримки.

Найбільш гострою проблемою є руйнування інфраструктури культури внаслідок повномасштабної війни, зокрема пошкодження або знищення театральних приміщень у прифронтових регіонах – Харківській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській областях. Це не тільки призвело до фізичного припинення функціонування театрів, а й до вимушеної міграції творчих колективів, втраченого контакту з локальними аудиторіями та спільнотами. Так, 16 березня 2022 року російські війська завдали авіаудару по Донецькому академічному обласному драматичному театру в Маріуполі, де переховувалися сотні мирних жителів. Будівля була повністю зруйнована, загинуло близько 300 осіб [1]. В Луганській обласний академічний український музично-драматичний театр, який після окупації Луганська у 2014 році переїхав до Сєверодонецька, був зруйнований під час бойових дій у 2022 році [62]. У березні 2022 року внаслідок обстрілів у Харкові було пошкоджено будівлю лялькового театру. Попри це, чотири харківські театри отримали статус критично важливих установ на період воєнного стану, що дозволило їм продовжити діяльність [95; 98]. У лютому 2024 року Херсонський обласний музично-драматичний театр імені Миколи Куліша зазнав пошкоджень внаслідок обстрілу: були вибиті 36 вікон. Також у листопаді 2024 року російський дрон пошкодив будівлю Херсонського

академічного обласного театру ляльок [80; 81]. У грудні 2024 року через обстріли у Запоріжжі було скасовано гастролі Національного театру імені Лесі Українки. Театр імені Магара має укриття лише на 300 осіб, що обмежує кількість глядачів [76].

Ще одним суттєвим бар'єром на шляху розвитку театрального туризму в Україні є недостатній розвиток туристичної інфраструктури навколо театрів, що особливо відчутно в малих і середніх містах. У багатьох випадках спостерігається слабка логістична доступність об'єктів театрального мистецтва – недостатня кількість прямих транспортних маршрутів, відсутність належної навігації та інфраструктури для пішохідного або автобусного туриста [78].

Готельне забезпечення поблизу театрів часто не відповідає сучасним вимогам туриста, зокрема іноземного. Це стосується як кількості, так і якості послуг. У містах з активною театральною сценою, як-от Івано-Франківськ, Чернівці чи Полтава, бракує спеціалізованих театральних турів або тематичних маршрутів, які б інтегрували відвідування театру до ширшої туристичної пропозиції міста.

Маркетингова підтримка театрів, як інструмент залучення відвідувачів, теж залишається слабо розвиненою. Багато театральних установ не мають сучасних вебсайтів, адаптованих для іноземної аудиторії, інформаційних буклетів, мобільних додатків або активної присутності у соціальних мережах. Деякі театри досі не публікують свій репертуар англійською мовою або не передбачають можливості бронювання квитків онлайн, що створює бар'єр для туристів [42].

Дослідження Державного агентства розвитку туризму України свідчать, що понад 40% туристів у 2023 році не змогли самостійно знайти релевантну інформацію про культурні події в регіонах, включно з театральними виставами [78]. Театральна пропозиція залишається слабо інтегрованою в міські туристичні стратегії, а в багатьох обласних центрах взагалі відсутня координація між театрами, туристичними агентствами та місцевими органами влади щодо розвитку культурно-пізнавального туризму.

Варто врахувати, що театри можуть стати не лише осередками культури, а й інструментами формування туристичного іміджу регіону, як це показує досвід Львова, де театральні події (зокрема фестиваль «Золотий Лев») є важливою частиною брендингу міста [52; 88]. Проте для масштабування таких практик потрібне формування театральних маршрутів, розробка туристичних пакетів, в яких вистава поєднується з екскурсією, готельним сервісом і тематичною гастрономією, як це практикується у великих культурних центрах Європи.

Ще одним бар'єром на шляху розвитку театрального туризму в Україні є відсутність системної інформаційної та промоційної підтримки театральних подій на державному рівні [38]. У більшості випадків театральні фестивалі, події й освітньо-культурні ініціативи функціонують завдяки ентузіазму локальних громадських діячів, творчих колективів або окремих менеджерів культури, які залучають грантове фінансування від українських або міжнародних донорів (наприклад, House of Europe, Український культурний фонд, Goethe-Institut тощо) [20].

Відсутність інтеграції театрального продукту до загальнодержавної стратегії просування України як туристичної дестинації призводить до того, що навіть великі й успішні проєкти залишаються маловідомими за межами конкретного регіону. Наприклад, фестиваль Parade-Fest у Харкові, який до 2022 року збирав інноваційні театральні проєкти з різних країн, не має стабільного фінансування чи державної підтримки, хоча має значний потенціал для розвитку театрального туризму в регіоні [89].

ГогольFest, один із найвідоміших міждисциплінарних мистецьких фестивалів в Україні, теж функціонує переважно як незалежна ініціатива, без постійного включення до стратегій розвитку туризму чи культурного брендингу країни. У 2023 році фестиваль проходив у форматі мобільного культурного хабу в Дніпрі, Івано-Франківську та Ужгороді, об'єднуючи театр, музику й візуальне мистецтво, проте не отримав належної промоції навіть на сайтах туристичних агенцій або органів влади [15].

Ситуація загострюється через відсутність єдиної платформи або цифрового ресурсу, де було б зібрано актуальну інформацію про театральні події, афіші, фестивалі та тури. Ініціативи на кшталт Theatre.love або OpenTheatre існують, проте мають обмежене охоплення і не замінюють собою державну інфраструктуру культурної промоції. За словами директора Львівського академічного театру ім. Леся Курбаса, «держава не розглядає театр як ресурс національного іміджу, хоча саме через м'яку силу мистецтва ми можемо утверджувати себе у світі» [77; 86].

Крім того, відсутня практика включення театральних подій до міжнародних туристичних каталогів та виставок, як-от ITB Berlin чи WTM London, де міста й країни презентують свої культурно-туристичні продукти. Такий підхід суттєво знижує впізнаваність українських подій не лише на міжнародному, а й на національному рівні, оскільки навіть українські туристи часто дізнаються про події випадково або через особисті рекомендації.

Важливою структурною проблемою у сфері театального туризму в Україні є недостатня співпраця між театральним та туристичним секторами. У багатьох випадках театри не розглядають себе як повноцінні елементи туристичної інфраструктури, що здатні формувати стабільний потік відвідувачів не лише з місцевого населення, але й серед внутрішніх або іноземних туристів. З іншого боку, туристичні компанії часто не мають налагоджених каналів комунікації з театрами, не включають театральні події до своїх екскурсійних маршрутів і не розглядають вистави як інструмент підвищення емоційної залученості туристів у культуру регіону.

Аналіз діяльності провідних туристичних операторів, таких як «JoinUp», «TUU», «Мандрівник», свідчить про відсутність постійних пропозицій, орієнтованих на театральні події у Львові, Києві чи Харкові. Навіть у містах із потужними театральними традиціями, зокрема у Львові (театр ім. Марії Заньковецької), Харкові (театр ім. Шевченка, Театр 19) чи Одесі (Одеський національний академічний театр опери та балету), не сформовано жодних стабільних театально-екскурсійних турів, хоча потенціал для цього величезний [1; 2].

Прикладом успішної інтеграції театру до туристичного продукту може бути Вроцлав у Польщі, де щорічний театральний фестиваль Brave Festival або малі подієві локації включені до туристичних маршрутів офіційного міського турофісу. На сайті Visit Wroclaw представлено спеціальні маршрути «Theatre walk», де туристу пропонують не лише придбати квитки на виставу, а й відвідати театральний музей, познайомитися з історією трупи або взяти участь у тематичній події [157].

В Україні подібну практику намагається реалізувати Львівський туристичний офіс, який ініціював проєкт «Мистецький Львів» із включенням театральних майданчиків до екскурсій. Однак навіть цей проєкт залишається фрагментарним і не має системної підтримки з боку держави чи співпраці з усіма провідними театрами [35].

Відсутність координації між туристичними агенціями, театральними закладами та органами місцевої влади призводить до втрати численних можливостей синергії. Наприклад, іноземні туристи, які прибувають до Львова чи Києва на кілька днів, рідко дізнаються про наявність театральних вистав, адже афіші не завжди перекладені англійською, а театри не мають зручних онлайн-сервісів із купівлі квитків [23].

Ще одним важливим стримувальним чинником розвитку театального туризму в Україні є нестача кваліфікованих кадрів у сфері театального менеджменту, маркетингу та культурного продюсування. Ця проблема особливо гостро відчувається в регіонах, де відсутні системні освітні програми й обмежені можливості професійного розвитку [83-85].

Брак фахівців, які володіють сучасними інструментами стратегічного планування, брендингу, цифрового маркетингу та управління проектами в культурній сфері, призводить до того, що театри часто не можуть ефективно комунікувати з публікою, шукати партнерів або залучати туристів. Як наслідок – низька відвідуваність, нестабільне фінансування та втрата актуальності театру як соціального інституту.

Молоді спеціалісти не завжди залишаються працювати в регіонах через низьку оплату праці, відсутність фінансових стимулів (грантів, стипендій, підтримки з боку муніципалітетів), а також відсутність умов для творчого зростання, участі в міжнародних проектах або фестивалях. Крім того, конкурентного ринку праці у сфері культури практично не існує в багатьох областях України, що призводить до відтоку талантів у великі міста або за кордон.

Наприклад, за даними Аналітичного центру УКФ, лише 14% українських культурних менеджерів у регіонах мають досвід участі в міжнародних програмах або грантах, що обмежує обмін знаннями та підвищення кваліфікації [96].

Освітні програми з театрального менеджменту зосереджені переважно у Києві, Львові та Харкові (НМАУ ім. Чайковського, ЛНУ ім. Франка, ХНУМ ім. Котляревського), тоді як у регіональних закладах культури кадри часто не мають профільної підготовки або змушені працювати на кількох посадах одночасно.

У звіті ГО «Інститут культурної політики» зазначається, що середня зарплата менеджера культури в обласному театрі – 8-12 тис. грн, що не відповідає обсягу обов'язків та рівню відповідальності [111].

Низький рівень професіоналізації у цій галузі гальмує розвиток інновацій у театральному просторі: театри не використовують крос-платформенні інструменти просування, не інтегрують новітні цифрові формати (AR/VR-театри, інтерактивні екскурсії), не формують довгострокових стратегій позиціонування на туристичній карті країни.

Проте є позитивні зрушення:

- В Україні діють освітні ініціативи, такі як Culture Bridges, House of Europe, які фінансують стажування, тренінги та обміни для культурних менеджерів [115].
 - В Києві працює Центр сучасного мистецтва Dovzhenko Centre, який регулярно проводить курси з культурного продюсування [22].

– 2023 році за підтримки Британської Ради в Україні пройшов курс "Creative Enterprise Ukraine" для молодих продюсерів у театральній та музичній сферах [104].

Варто також окремо відзначити низький рівень інклюзивності театального простору в Україні, що значно ускладнює доступ до театру для людей з інвалідністю, літніх людей, а також родин із маленькими дітьми. Відсутність пандусів, ліфтів, спеціально облаштованих місць у залах, а також дефіцит вистав із сурдоперекладом чи аудіоописом для людей з вадами слуху та зору – усе це створює бар'єри на шляху до повноцінної участі в культурному житті [45; 46].

Згідно з дослідженням Українського культурного фонду [83], понад 60% українських театрів не мають базових умов для відвідування людьми з інвалідністю. Зокрема, в історичних будівлях, які часто є пам'ятками архітектури, не проведено адаптацію приміщень відповідно до стандартів інклюзивності. Це стосується, наприклад, Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка в Києві або Львівського театру опери та балету, де збереження автентичного архітектурного середовища часто ставиться вище за функціональну доступність.

Проблематика також стосується літніх людей, яким важко долати сходи, довго чекати без комфортних зон очікування або пристосованих туалетів. Те саме стосується родин із дітьми, яким у театрі не завжди пропонують дитячі кімнати, спеціальні сеанси або достатньо простору для пересування з візочками.

Це все суттєво зужує потенційну аудиторію театального туризму – як внутрішнього, так і міжнародного – і знижує його соціальну ефективність як інструменту культурної дипломатії, інтеграції та розвитку місцевих громад.

Водночас є позитивні приклади, які свідчать про можливість змін:

- У 2021 році Національна опера України встановила пандус та ліфт, а також провела пілотний проект з організації вистав із аудіодискрипцією [50].
- Київський театр "Молодий" проводить інклюзивні вистави з сурдоперекладом [48].

- Львівський театр ім. Леся Курбаса у співпраці з ГО “Fight for Right” запустив ініціативу з підвищення доступності театрального простору [16].
- У 2023 році в Харкові в рамках ініціативи "Театр без бар'єрів" відбувся фестиваль інклюзивного театру, де було створено мобільні сцени з пандусами та адаптованим звуком [93].

Покращення інфраструктури театру з урахуванням потреб різних категорій населення – не лише вимога часу, але й важливий крок до інтеграції театрального туризму в стратегію сталого розвитку культури та економіки регіонів.

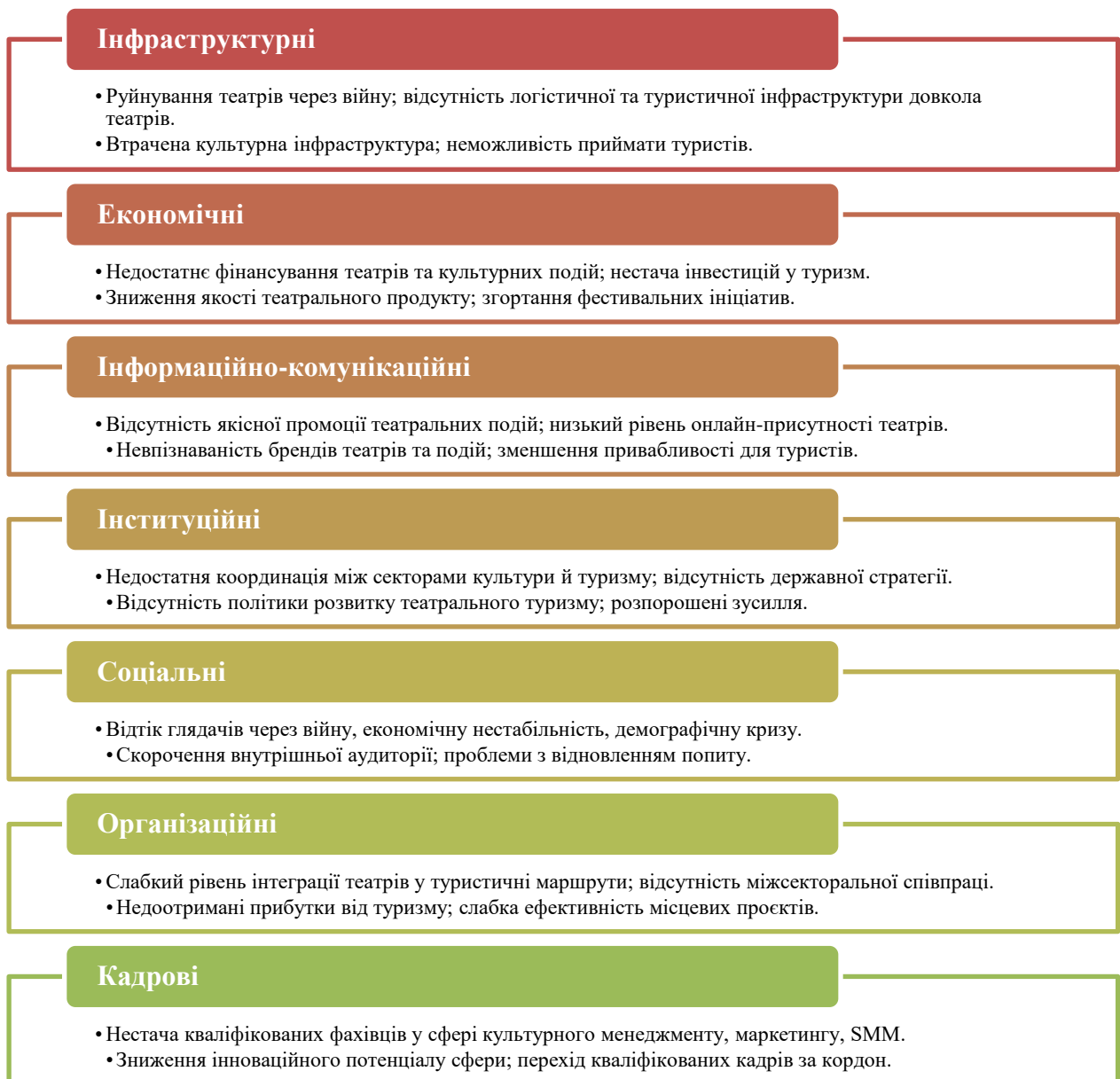


Рис. 3.1. Проблеми та бар'єри розвитку театрального туризму в регіонах України

Проблеми з фінансуванням, недостатня кількість програм державної підтримки та мінімальна залученість приватного бізнесу до культурних ініціатив також значно обмежують розвиток театрального туризму.

Розвиток театрального туризму в регіонах України стримується комплексом соціально-економічних, інфраструктурних, інституційних та інформаційних бар'єрів, подолання яких вимагає системного підходу, міжсекторальної співпраці, стратегічного планування та залучення громад до формування власного культурного туристичного продукту.

3.2. Можливості інтеграції театрального туризму в регіональні туристичні стратегії

Театральний туризм має значний потенціал як складова частина стратегій регіонального розвитку туризму, особливо в контексті культурної ідентичності, підвищення туристичної привабливості територій і диверсифікації туристичного продукту. В умовах післявоєнного відновлення України інтеграція театрального компонента в регіональні туристичні стратегії може стати не лише інструментом економічного пожвавлення, але й чинником збереження культурної спадщини, соціальної згуртованості та розвитку креативних індустрій [85].

Варто зазначити, що наразі більшість регіональних стратегій туристичного розвитку в Україні зосереджуються переважно на природних, історичних або гастрономічних ресурсах, залишаючи поза увагою потенціал театрального мистецтва. Проте існують приклади успішної інтеграції театральних ініціатив у туристичну інфраструктуру, зокрема у Львові, Києві, Чернівцях, Одесі, Івано-Франківську, Харкові та Тернополі, де театри стали елементами бренду міста. У Львові театральна тематика інтегрується у міські фестивалі та нічні екскурсії. Програма «Ніч у театрі» у Львівському академічному театрі імені Леся Курбаса стала частиною нічного туризму міста й справжнім культурним магнітом [34].

У Києві події на базі Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка та Театру на Подолі активно включаються в програми вікендів для іноземних туристів і учасників форумів, що проводяться у столиці.

Так, у рамках міжнародного фестивалю культурної дипломатії KYIV ART WEEK 2023 театральні перформанси стали частиною загальноміського культурного маршруту [73; 121].

В Одесі театр відіграє центральну роль у формуванні культурного іміджу міста: Одеський національний академічний театр опери та балету є не лише знаковою архітектурною пам'яткою, а й об'єктом регулярних екскурсій, фототурів і відеозйомок. Під час фестивалю Odessa Classics відвідувачам пропонуються комбіновані пакети, які включають участь у виставі, відвідування музею театру та тематичну прогулянку історичним центром [126].

Чернівці активно просувають Чернівецький академічний обласний український музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської як частину маршруту «Місто чотирьох культур», в якому поєднуються театральні, архітектурні й літературні об'єкти. У 2023 році в рамках святкування Днів міста театр став головним майданчиком проведення урбан-форуму «Культурна столиця Буковини».

В Івано-Франківську фестиваль «Porto Franko» інтегрує сучасні театральні перформанси в міський простір, залучаючи туристів до взаємодії з мистецтвом просто неба. Наприклад, постановка «Homo sovieticus» Івано-Франківського драмтеатру відбулася в ангарах колишнього аеропорту, що викликало широкий резонанс у медіа та серед туристів [130].

У Харкові до початку повномасштабного вторгнення активно просувався фестиваль ParadeFest, у межах якого театральні постановки, воркшопи та вуличні вистави ставали частиною креативних екскурсій по «культурному коридору» міста – від Палацу студентів до Літературного музею [129].

У Тернополі в межах проєкту «Театральне літо на Замковій» щороку відбуваються гастролі театрів під відкритим небом, які організуються спільно з управлінням туризму міста [75]. Це дозволяє залучати туристів не лише в театральний сезон, а й у теплу пору року, коли розвиваються й інші види туризму – гастрономічний, подієвий, релігійний.

Усі ці приклади демонструють, що інтеграція театру в туристичну пропозицію міста або регіону значно підвищує його привабливість і розширює спектр культурних послуг для відвідувачів. Проте для поширення подібних практик по всій країні потрібна стратегічна підтримка з боку держави, а також налагодження партнерства між театральними інституціями, органами влади та туристичним бізнесом.

У місті Чернівці театральні події, як-от «Від Гамлета до Мауглі» або «Мистецький тиждень у театрі», входять до програм міських днів туризму, розроблених у партнерстві з департаментом культури та місцевими туристичними офісами. Цей підхід демонструє важливість мультисекторальної взаємодії: коли театри, муніципальні установи та туроператори об'єднують зусилля, формується цілісна культурно-туристична пропозиція.

Інтеграція театрального туризму може здійснюватися через кілька ключових стратегічних напрямів. По-перше, створення брендovаних театральних маршрутів, які включатимуть відвідування репертуарних театрів, сценічних майданчиків, музеїв театру та історичних місць. Наприклад, проєкт «Театральний Київ», який об'єднує екскурсії до Національного академічного драматичного театру імені Франка, Молодого театру та Музею театрального мистецтва.

По-друге, розробка пакетів турів на основі театральних фестивалів: «ГогольFest», «ParadeFest», «Мельпомена Таврії», «Золоті ворота», «Porto Franko» в Івано-Франківську [130]. Туристичні агенції можуть пропонувати спеціальні тури, які охоплюють як участь у виставах, так і відвідування культурних подій, воркшопів, квестів тощо.

По-третє, цифрова інтеграція театрального туризму: створення мобільних додатків, аудіогідів, інтерактивних мап, театральних Telegram-ботів з афішами та локаціями. Наприклад, київський стартап «ART-Map» уже розробив цифровий гід по галереях і театрах Подолу.

Також вагому роль відіграє співпраця з інституціями освіти. Університети можуть виступати партнерами у розробці туристичних продуктів, здійснювати

стажування для менеджерів культури, проводити наукові конференції з театрального туризму. Це дає змогу створювати інноваційні, освітньо-культурні тури.

На державному рівні доцільно включити театральний туризм як окремий напрям у «Стратегії розвитку туризму та курортів України до 2030 року», розробити регіональні дорожні карти з чіткими КРІ та впровадити механізми державно-приватного партнерства для театрального сектору. Ці заходи сприятимуть перетворенню театрального туризму на сталу складову регіональних економік.

ВИСНОВКИ

У результаті теоретичного опрацювання наукових джерел та аналітичних матеріалів було з'ясовано, що театральний туризм є самостійним і перспективним напрямом культурно-пізнавального туризму, що поєднує функції відпочинку, пізнання, культурного обміну та естетичного сприйняття. Його основу становить інтерес до театального мистецтва в найширшому розумінні – як до видовищної форми культури, носія національної ідентичності та джерела міжкультурної комунікації.

Проведений аналіз термінології дозволив визначити театральний туризм як різновид культурного туризму, спрямований на відвідування вистав, театрів, фестивалів, а також історичних і сучасних об'єктів театальної спадщини. У науковому обігу театральний туризм трактується як елемент креативного і подієвого туризму, що сприяє підвищенню іміджу територій, активізації внутрішніх і міжнародних туристичних потоків, розширенню культурної пропозиції регіонів.

Було охарактеризовано основні форми та типологію театального туризму, що включає класифікацію за тривалістю, формою організації, географією, тематикою та залученістю до театальної діяльності. Встановлено, що особливої уваги потребує розвиток подієвої складової театального туризму, зокрема фестивальних форматів, які мають високий потенціал для позиціонування регіонів на туристичній карті.

Огляд зарубіжного досвіду засвідчив, що у країнах з розвиненою культурною політикою театральний туризм є важливим інструментом не лише збереження культурної спадщини, а й формування конкурентоспроможного туристичного продукту. Практики Великої Британії, Італії, Німеччини, США, Румунії, Польщі та інших країн демонструють ефективність поєднання театру з урбаністичними, освітніми та подієвими стратегіями.

Аналіз сучасного стану театального туризму в Україні засвідчив, що ця форма культурно-пізнавального туризму має значний потенціал розвитку, попри виклики, спричинені пандемією COVID-19 та повномасштабною війною

Росії проти України. Театральна сфера адаптувалася до нових умов, демонструючи стійкість, інноваційність та готовність до трансформації.

Історико-культурні передумови формування театрального туризму в Україні пов'язані з багатою театральною традицією, глибоко вкоріненою в культурну свідомість українського народу. Впродовж століть театри виступали не лише осередками мистецтва, а й важливими чинниками суспільної комунікації, національної ідентичності та просвітницької діяльності. Це створює сприятливе підґрунтя для розвитку театрального туризму як інструменту культурної дипломатії та економічного зростання регіонів.

Географія театрів і театральних фестивалів в Україні є досить щільною та регіонально диференційованою. Основними центрами театрального туризму виступають Київ, Львів, Харків, Одеса, Чернівці, Івано-Франківськ, Луцьк та інші великі й середні міста. Кожен із цих центрів має унікальну театральну традицію, культурну інфраструктуру, локальні школи сценічного мистецтва, а також події, що приваблюють туристів із різних регіонів України та з-за кордону.

Оцінка туристичної привабливості театральних подій показала, що найбільш успішними прикладами є фестивалі, які поєднують театр із іншими видами мистецтва, урбаністикою, громадською активністю та неформальними освітніми практиками. Такі події, як ГогольFest, Мельпомена Таврії, ParadeFest, Porto Franko, Золотий Лев, Театральна Платформа, Театр у місті (Чернівці), ГарМІдЕр+ (Луцьк), демонструють високий потенціал інтеграції театру у туристичний простір [130].

Водночас театральний туризм в Україні потребує системного підходу до розвитку: маркетингової підтримки, створення театральних маршрутів, модернізації інфраструктури, цифрової трансформації промоції театральних подій, активної співпраці між культурним та туристичним секторами .

Таким чином, театральний туризм в Україні перебуває на етапі активного формування, спираючись на потужний історико-культурний потенціал, регіональне різноманіття та прагнення до інновацій, що відкриває широкі перспективи для подальшого його інтегрування в туристичну політику держави та місцевих громад.

Аналіз перспектив розвитку театрального туризму в Україні засвідчує, що цей напрям має значний потенціал для активізації культурного життя, розширення туристичної пропозиції регіонів та формування позитивного іміджу країни на міжнародній арені. Театральний туризм здатен виступати ефективним інструментом соціокультурної інтеграції, регіонального розвитку та відновлення післявоєнної культурної інфраструктури.

Разом із тим, дослідження виявило низку проблем і бар'єрів, що стримують розвиток цього виду туризму в Україні. Серед них – руйнування театрів через війну, особливо в східних і південних регіонах, відсутність стратегічного бачення культурного туризму, слабка взаємодія між театральними установами й туристичними структурами, недостатня кадрова база у сфері театрального менеджменту, а також брак ефективної промоції театральних подій на державному рівні.

Разом із тим, приклади Львова, Києва, Одеси, Івано-Франківська, Чернівців та інших міст демонструють, що успішна інтеграція театру в туристичні стратегії можлива, особливо за умов міжсекторальної співпраці, підтримки локальних ініціатив, створення брендovаних театральних маршрутів і подієвих продуктів, орієнтованих як на внутрішнього, так і на іноземного туриста.

Для реалізації потенціалу театрального туризму доцільним є розроблення державної програми підтримки культурного туризму, створення міжгалузевих кластерів за участі театрів, туристичних агентств, органів місцевого самоврядування та культурних інституцій. Особливу увагу слід приділити регіональному брендингу, розвитку креативних форматів театру в публічному просторі, впровадженню цифрових інструментів промоції та створенню освітніх платформ для нових спеціалістів у сфері культурного туризму.

У контексті післявоєнного відновлення театральний туризм може стати не лише інструментом культурної реабілітації, а й ресурсом соціальної згуртованості, економічної активізації громад та міжнародного діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авіаудар по Маріупольському театру. Вікіпедія. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Авіаудар_по_Маріупольському_театру
2. Бабкін А. В. Спеціальні види туризму : навч. посіб. / А. В. Бабкін. – Д.: Фе-нікс, 2008. – 252 с.
3. Бейдик О. О. Організація туристичної діяльності: Навч. посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 376 с.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: навч. посіб. / О. О. Бейдик. – К. : КНТЕУ, 2001. – 320 с.
5. Бейдик О. О. Туристичне краєзнавство : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 416 с.
6. Бейдик О. О. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / О. О. Бейдик. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 448 с.
7. Бейдик О. О., Гончарук А. О. Розвиток культурно-розважального туризму в Україні (на прикладі фестивального туризму) // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 8. – С. 47–52.
8. Бондаренко І. Театральний туризм в Україні: потенціал і перешкоди / І. Бондаренко // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. – 2021. – № 4. – С. 120–126.
9. Важливість культурного туризму в Україні. 01 серпня 2023.
<https://fgritb.knukim.edu.ua/home/news/vazhlivist-kulturnogo-turizmu.html#:~:text=%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%94,%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%96%20%D0%B2%20%D1%86%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D1%83>
10. Веселовська Г. Сучасне театральне мистецтво України: пошуки, проблеми, перспективи. Київ : К.І.С., 2008. 184 с.
11. Веселовська Г. Сучасне театральне мистецтво. – Київ: Мистецтво, 2015. – 240 с.
12. Веселовська Г. Сучасне театральне мистецтво: спектр трансформацій / Г. Веселовська. – К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса, 2012. – 204 с.

13. Веселовська Г. Театр у час війни: виклики і трансформації // Сценічне мистецтво України. – 2023. – № 2. – С. 7–10.
14. Всеукраїнський форум «Сучасний український театр» – YouTube [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=aFsyH1HSoegyoutube.com>
15. ГогольFest – міжнародний мультидисциплінарний фестиваль сучасного мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gogolfest.org/>
16. Громадська організація «Fight for Right». Проект «Інклюзивна культура». <https://ffr.org.ua>
17. Данильчук О. Стан театральної інфраструктури в Україні: виклики та шляхи модернізації / О. Данильчук // Українська культурологія. – 2023. – № 3. – С. 90–98.
18. Державне агентство розвитку туризму України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/>
19. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР.
20. Іванов І. Театр у нетрадиційних просторах: нові тенденції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://example.com/ivanov-theatre-trends>
21. Іванова Н. Розвиток культурного туризму в умовах війни: проблеми і можливості // Туризм і регіональний розвиток. – 2023. – № 1. – С. 41–46.
22. Інститут культурної політики. (2022). *Стан культури в регіонах України: виклики кадрів*. <https://culturalpolicy.org.ua/analytics/zarplaty-u-kulturi-2022>
23. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2003. – 300 с.
24. Ковальчук М. Театр під час війни: нові виклики та можливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://example.com/kovalchuk-war-theatre>
25. Корогодська Л. Соціальна функція театру в часи кризи / Л. Корогодська // Український театр. – 2023. – № 2. – С. 5–10.
26. Кузик С. П. Географія туризму : навч. посіб. / С. П. Кузик ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – К. : Знання, 2011. – 271 с.
27. Культура і туризм: вектори взаємодії. Аналітична доповідь. – Київ: УЦКД, 2021. – 45 с.
28. Культурний менеджмент в Україні: проблеми і перспективи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uculture.com.ua/publications/63uculture.com.ua>
29. Кушнірук Г. А. Театральна культура України: історичний аспект формування / Г. А. Кушнірук // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2016. – Вип. 22(1). – С. 35–42.
30. Лановик Б. Д., Лановик З. Б. Історія української культури : навч. посіб. – К. : Знання, 2005. – 479 с

31. Левчук Т. Глядачі онлайн: театральна аудиторія в добу цифровізації / Т. Левчук // Мистецтвознавчі записки. – 2022. – № 42. – С. 57–63.
32. Львівська міська рада. Туризм та культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://city-adm.lviv.ua>
33. Львівський міжнародний театральний фестиваль «Золотий Лев» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://theatre.lviv.ua>
34. Львівський театр імені Леся Курбаса. Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://kurbas.lviv.ua>
35. Львівський туристичний офіс. Проєкти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lviv.travel/>
36. Любіцева О. О. Географія туризму: теорія і практика : навч. посіб. – К. : Альтерпрес, 2009. – 384 с.
37. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг : підручник / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2003. – 412 с.
38. Любіцева О. О., Шевченко І. В. Туризм: підручник. – К. : Альтерпрес, 2020. – 384 с.
39. Мальська М. П. Міжнародний туризм: навч. посіб. / М. П. Мальська, О. Ю. Беляєва. – К. : Знання, 2008. – 374 с.
40. Мальська М. П. Туризм у культурному просторі : монографія. – Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2008. – 268 с.
41. Мальська М. П., Волошин І. І. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посіб. – Львів : “Магнолія 2006”, 2013. – 304 с.
42. Марковська О. Туристична привабливість малих міст України в контексті культурного туризму // Наукові записки. Серія: Географія і туризм. – 2022. – Вип. 35. – С. 29–34.
43. Мельник С. Театри в умовах війни: проблеми та способи адаптації / С. Мельник // Українська культура. – 2022. – № 5. – С. 13–19.
44. Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://melpomona.org.ua/>
45. Міністерство культури та інформаційної політики України. Проєкти в галузі театру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/>
46. Міністерство культури та інформаційної політики України. Стратегія розвитку туризму та курортів до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mkip.gov.ua/content/strategiya-rozvitku-turizmu-do-2030.html>
47. Міщераков С. Р. Удосконалення технології і організація культурно-пізнавальних турів : кваліфікаційна робота. – Київ : НУХТ, 2021. – 82 с.
48. Молодий театр. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://molodyytheatre.com>

49. Наталія Вайнілович: «Плейбек-театр – місце, де людина може не боятися бути собою» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gurt.org.ua/interviews/33628/gurt.org.ua+1suspilne.media+1>
50. Національна опера України. (2021). *Реконструкція задля доступності*. <https://opera.com.ua>
51. Національна спілка театральних діячів України. Аналітичні звіти [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://nstdu.com.ua>
52. Нікітюк Л. В. Культурний туризм як чинник регіонального розвитку // Вісник Київського нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія: Туризм. – 2021. – Вип. 44. – С. 56–63.
53. Петренко О. Театральний туризм в Україні: перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://example.com/petrenko-theatre-tourism>
54. Платформа ГаРМІДер+ у Луцьку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/harmyder/>
55. Плейбек-театр – теорія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://playbacktheatre.miraheze.org/wiki/Плейбек-театр._Теоріяplaybacktheatre.miraheze.org+1uk.wikipedia.org+1
56. Плейбек-театр і нарративна традиція як засіб для зцілення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dnmczkmo.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/plejbej_teatr_naratyvna_tradycziya.pdfdnmczkmo.org.ua
57. Плейбек-театр: вплив на людину, яка пережила травматичні події [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hubz.ua/zdorove-zhyttya/psychologiya/plejbej-teatr-vplyv-na-lyudynu-yaka-perezhyla-travmatychni/hubz.ua>
58. Пугач А. М. Театральна справа в Україні в умовах війни: сучасні виклики / А. М. Пугач // *Культура і сучасність*. – 2023. – № 2. – С. 45–52.
59. Розвиток світового та українського театру. Освіта.уа. <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10458/>
60. «Розкажи свою історію»: як на Одещині працює плейбек-театр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/odesa/709022-rozkazi-svou-istoriu-ak-na-odesini-pracue-plejbej-teatr/dnmczkmo.org.ua>
61. Руденко І. Театри і туризм: точки дотику та перспективи для регіонів України // *Культура і життя*. – 2023. – № 7. – С. 12–14.
62. Руйнування театральних споруд. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Руйнування_театральних_споруд
63. Савінов В.В. Досвід перформансів плейбек-театру для військових [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737716/1/Савінов%20В.В.-тези%20доповіді-Досвід%20плейбек-театру%20для%20військових-03.2023.pdf>lib.iitta.gov.ua
64. Сидоренко Л. Вплив пандемії на театральне мистецтво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://example.com/sydorenko-pandemic-theatre>
65. Сокурєнко Н. Кадрова проблема в культурній сфері України: сучасний стан і перспективи / Н. Сокурєнко // Гуманітарний вісник. – 2021. – № 1. – С. 101–107.
66. Стан культурної сфери України: знищена спадщина та ціна відновлення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hub.kyivstar.ua/articles/stan-kulturnoyi-sferi-ukrayini-znishhena-spadshhina-ta-czina-vidnovlennya>
67. Старовойтенко О. А. Класифікація видів туризму // Туристична бібліотека InfoTour.in.ua. – Режим доступу: <https://infotour.in.ua/muzychenko12.htm>infotour.in.ua
68. Стафійчук В. І., Бойко А. І., Жуков С. А. Географія туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 271 с.
69. Стафійчук В. Міста як центри туристичної активності: географічний підхід / В. Стафійчук // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 9. – С. 24–29.
70. Страждає чи ображає самотня душа? Пошук відповіді на форум-виставі студентського театру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mig.com.ua/strazhdaie-chy-obrazhaie-samotnia-dusha-poshuk-vidpovidi-na-forum-vystavi-studentskoho-teatru>mig.com.ua
71. Суспільне Культура. Театри у воєнний час [Електронний ресурс]. – 2022–2023. – Режим доступу: <https://suspilne.media>
72. Театр «Молодий». Інклюзивні ініціативи театру. <https://molodyytheatre.com>
73. Театр на Подолі. Офіційна сторінка. – Режим доступу: <https://theatreonpodil.com>
74. Театральна платформа України. Національний портал театального мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://theatre.love/>
75. Театральне літо на Замковій. – Тернопільська міська рада. – Режим доступу: <https://ternopilcity.gov.ua>
76. Терапія мистецтвом, переосмислення класики та унікальні вистави: як розвиваються театри Запоріжжя. Відбудова Запоріжжя. URL: <https://vidbudova.zp.ua/terapiia-mystetstvom-pereosmyslennia-klassyky-ta-unikalni-vystavy-iak-rozvyvaiutsia-teatry-zaporizhzhia/>
77. Титаренко В. Театральна мапа України: сучасний стан та виклики / В. Титаренко // Сценічне мистецтво. – 2023. – № 4. – С. 17–20.
78. Туризм під час війни: основні виклики та перспективи. – К.: ДАРТ, 2023. – 18 с. – Режим доступу: https://www.tourism.gov.ua/storage/app/sites/13/Wartime_Tourism_Ukraine.pdf

79. У пошуках життєстійкості через форум-театр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://teatrmin.org.ua/u-poshukah-zhyttyestijkosti-cherez-forum-teatr/teatrmin.org.ua>
80. У Херсоні російський дрон пошкодив будівлю обласного театру ляльок. КП в Україні. URL: <https://kp.ua/ua/incidents/a700607-u-khersoni-rosijskij-dron-poshkodiv-budivlju-oblasnoho-teatru-ljalok>
81. У Херсоні через російський обстріл пошкоджений театр. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3827118-u-hersoni-cerez-rosijskij-obstril-poskodzenij-teatr.html>
82. Український інститут. Культура під час війни: вплив, втрати, відновлення [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://ui.org.ua>
83. Український культурний фонд. (2020). *Інклюзія в культурних закладах України*. <https://ucf.in.ua/news/20-09-2020>
84. Український культурний фонд. (2021). *Аналіз стану культурного менеджменту в Україні*. <https://ucf.in.ua/news/27-05-2021>
85. Український культурний фонд. Аналітика: роль культури у туристичній політиці. – Режим доступу: <https://ucf.in.ua>
86. Український культурний фонд. Звіти про реалізацію програм 2020–2023 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ucf.in.ua>
87. УНІАН. Культура проти страху: театри, що не мовчать [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: <https://www.unian.ua>
88. Фестиваль «Золотий Лев» у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://golden-lion.lviv.ua/>
89. Фестиваль ParadeFest [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://paradefest.com.ua/>
90. Форум-театр – Міжнародна Школа Рівних Можливостей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gender-ua.org/forum-teatrмарьу>
91. Форум-театр – це методика, яка ще мало поширена в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eprints.kname.edu.ua/31828/1/29.pdf>
92. Форум-театр «Найбільша цінність – це здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/forum-teatr-naybilsha-cinnist-ce-zdorov-ya-316126.htmlnaurok.com.ua>
93. Харківський інклюзивний фестиваль “Театр без бар’єрів” (2023). Офіційна сторінка у Facebook: <https://facebook.com/teatrbezbarieriv>
94. Хомин М.М. Театр у сучасному культурному просторі України // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавча. – 2020. – № 21. – С. 45–52.

95. Хронологія подій у Харкові та Харківській області під час російсько-української війни. Харківська правозахисна група. URL: <https://khpg.org/1608810220>
96. Центр культурних стратегій. Театральний Київ як туристичний продукт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://culturalstrategy.org.ua/researches/theatre-tourism>
97. Чернівецький театр ім. О. Кобилянської – офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dramtheater.cv.ua/>
98. Чотири харківські театри отримали статус критично важливих установ на період воєнного стану. Суспільне. URL: <https://suspilne.media/kharkiv/1020759-cotiri-teatri-harkova-otrimali-status-kriticno-vazlivih-ustanov-na-period-voennogo-stanu/>
99. Юрченко А. Театральне мистецтво у вимірі соціокультурної динаміки / А. Юрченко // Соціальні технології. – 2022. – № 1. – С. 78–84.
100. Ansan Street Arts Festival [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ansanfest.com/eng/>
101. ART-Map – культурна карта Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://artmap.ua>
102. Arts Looker. Український театр: адаптація до реальності війни [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://artlooker.com>
103. Associated Press. With most male actors at war, a small Ukrainian theater reinvents itself with an all-female cast [Електронний ресурс]. – 2025. – Режим доступу: <https://apnews.com>
104. British Council Ukraine. (2023). *Creative Enterprise Ukraine*. <https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/arts/creative-enterprise>
105. Broadway Up Close Tours [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.broadwayupclose.com/>
106. Bulgaru, N., & Susanu, I.-O. (2020). Analysis Of The Impact Of Covid On The Ukrainian Tourism Industry. *Proceedings of the International Management Conference*, 14(1), 1001–1006.
107. Critical Stages. Living in the War: the Ukrainian Theatre Since the Russian Invasion [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://www.critical-stages.org>
108. Dakh Daughters. Гастролі та виступи в Європі [Електронний ресурс]. – 2022–2023. – Режим доступу: <https://dakh.art>
109. Dovzhenko Centre. (2022). *Курси культурного продюсування в Україні*. <https://www.dovzhenkocentre.org>

110. European Route of Historic Theatres – German Route [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.perspectiv-online.org/pages/en/european-route/german-route.php>
111. European Theatre Convention. Report: The Art of Assembly – Resilience of Theatres in Times of Crisis. 2022. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europeantheatre.eu>
112. Financial Times. The Ukrainians making opera in the shadow of war [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://www.ft.com>
113. Gdansk Shakespeare Festival [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://festiwalszekspirowski.pl/en/>
114. Hidden stories of the West End's oldest theatre site .https://thelane.co.uk/tours-and-experiences?utm_source=chatgpt.com
115. House of Europe. (2023). *Програми підтримки для культурних менеджерів*. <https://houseofeurope.org.ua>
116. ICOMOS. Charter for Cultural Tourism (1976) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2902/1/ICOMOS_Charter_Cultural_tourism_1976_EN.pdf
117. If you hear the siren, go to the shelter: the wrenching play about the bombing of a theatre in Ukraine. (2025). *The Guardian*.theguardian.com
118. Italia.it. Theatres in Italy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.italia.it/en/italy/things-to-do/art-culture/theatres>
119. Kit Gavatovycha – театральний фестиваль у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kitgavatovycha.org.ua/>
120. Kulyk V. Memory, identity, and nation building in Ukraine: the role of the past in political discourse // *Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society*. – 2016. – Vol. 2(1). – P. 95–117.
121. KYIV ART WEEK 2023. – Режим доступу: <https://kyivartweek.com>
122. Kyiv Post. Cultural Resistance: Theatres Rise from the Rubble [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://www.kyivpost.com>
123. Living in the War: the Ukrainian Theatre Since the Russian Invasion. (2023). *Critical Stages*.critical-stages.org+1critical-stages.org+1
124. Mariupol theatre airstrike. (2025). *Wikipedia*.en.wikipedia.org+1apnews.com+1
125. Nadkarni N. Political Theatre and Cultural Transformation // *Theatre Journal*. – 2020. – Vol. 72(3). – P. 299–316.
126. Odessa Classics – міжнародний фестиваль. – Режим доступу: <https://odessaclassics.com>

127. Orel Frank T., Medarić Z. Cultural Tourism from an Academic Perspective // *Academica Turistica*. – 2018. – Vol. 11, No. 2. – P. 101–110.
128. Our destroyed theatre's heart still beats': Mariupol's actors return to the stage, two years on. (2024). *The Guardian*. [theguardian.com](https://www.theguardian.com)
129. ParadeFest – міжнародний театральний фестиваль у Харкові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.paradefest.com.ua>
130. Porto Franko – Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://portofranko.com/>
131. ProEnglish Theatre. Військові проєкти [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: <https://proenglishtheatre.com>
132. Richards G. Cultural Tourism: A review of recent research and trends // *Journal of Hospitality and Tourism Management*. – 2018. – № 36. – P. 12–21.
133. Richards G., Munsters W. (Eds.). *Cultural Tourism Research Methods*. – Wallingford : CABI Publishing, 2010. – 240 p.
134. Santamarta Espuña L. Tourism & Theatre. To be or not to be? // *Tourism and Heritage Journal*. – 2019. – No. 1. – P. 134–145.
135. Sibiu International Theatre Festival [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sibfest.ro/>
136. Sinaj, S., Kopencova, D., & others. (2022). Current Problems of Leisure Industry Development. *Revista de Investigaciones Altoandinas*, 11(33), 90–105.
137. The Guardian. Our destroyed theatre's heart still beats: Mariupol's actors return to the stage [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com>
138. The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Cultural and Creative Sector. OECD, 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/coronavirus>
139. The Lane – Theatre Royal Drury Lane: Tours and Experiences [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thelane.co.uk/tours-and-experiences>
140. The Ukrainians making opera in the shadow of war. (2024). *Financial Times*.
141. Theatre as Ukraine's Safe Space for Absorbing the Traumas of War. (2024). *Wilson Center*.
142. Théâtre Festival d'Avignon. Official Site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://festival-avignon.com/>
143. Time. (2023). Ukrainians Are Defending Their History, Thought, Art, and Culture, Too. [time.com](https://www.time.com)
144. Touring Artists. Performing Arts in Germany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.touring-artists.info/en/resources/germanys-cultural-scene/performing-arts>

145. Touring Artists. Performing Arts in Germany [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.touring-artists.info/en/resources/germanys-cultural-scene/performing-arts>
146. Turrini A., Cristofoli D. The crisis as a chance to rethink cultural institutions: evidence from Italian theatres. // *Public Management Review*. – 2021. – Vol. 23(6). – P. 894–917.
147. Ukrainian culture during the Russian invasion of Ukraine. (2025). *Wikipedia*. en.wikipedia.org
148. UNESCO. Bringing Cultural Tourism Back in the Game [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа: <https://www.unesco.org/en/articles/cutting-edge-bringing-cultural-tourism-back-game>
149. UNESCO. Culture and sustainable development: A guide for local action. – Paris : UNESCO Publishing, 2019.
150. UNESCO. World Conference on Cultural Policies: Mexico City, 26 July - 6 August 1982. Final Report [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505>
151. United Ukrainian Ballet Company. (2025). *Wikipedia*. en.wikipedia.org
152. UNWTO. Tourism and Culture Synergies. – Madrid : World Tourism Organization, 2018. – 116 p.
153. UNWTO. UNWTO Congress to Discuss the Links Between Cultural Heritage and Creative Tourism [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа: <https://www.unwto.org/archive/europe/press-release/2016-11-23/unwto-congress-discuss-links-between-cultural-heritage-and-creative-tourism>
154. Veselovska H. Modern Theatre Art of Ukraine: Trends and Innovations // *Ukrainian Theatre Review*. – 2022. – Vol. 3(2). – P. 15–25.
155. Visit Ukraine. (2023). Concerts, theaters, and movies: How the culture and entertainment industry has changed during the war in Ukraine. visitukraine.today
156. Visit Ukraine. How the culture and entertainment industry has changed during the war [Электронный ресурс]. – 2023. – Режим доступа: <https://visitukraine.today>
157. Visit Wroclaw. Official tourism website. Theatre Walk Project. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://visitwroclaw.eu/en>
158. Warner Bros. Studio Tour Hollywood [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.wbstudiotour.com/>
159. Werry M. Theatre & Tourism. – London : Bloomsbury Publishing, 2023. – 136 p.
160. Werry M. Tourism and Theatre: Performances of Cultural Encounter. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 2011. – 280 p.

161. West End Theatre. Backstage Tours [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.westendtheatre.com/3715/visitinglondon/theatre-backstage-tours/>
162. Wild Theatre. Репертуарна стратегія під час війни [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: <https://wild-theatre.ua>
163. Wilson Center. Theatre as Ukraine’s Safe Space for Absorbing the Traumas of War [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу: <https://www.wilsoncenter.org>
164. With most male actors at war, a small Ukrainian theater reinvents itself with an all-female cast. (2025). *Associated Press*. [apnews.com](https://www.apnews.com)
165. World Cities Culture Forum. Nanjing blends culture, business and tourism in its theatre revival [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldcitiescultureforum.com/city-project/nanjing-blends-culture-business-and-tourism-in-its-theatre-revival>
166. Wuzhen Theatre Festival [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wuzhenfestival.com/>
167. Zlenko, N. (2021). COVID-19 Impact on Cultural Institutions: Case Study of Lviv Art Palace. *Sumy State Pedagogical University*. [PDF]. repository.sspu.edu.ua